

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра менеджменту та туризму

Завідувач кафедри
менеджменту та туризму

_____ Ю.О. Юхновська
_____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ НА РИНКУ ЛІКУВАЛЬНО- РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Галузь знань – 24 Сфера обслуговування

Спеціальність – 242 Туризм

Освітньо-професійна програма «Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Керівник кваліфікаційної роботи:

к.і.н., доцент, доцент кафедри
менеджменту та туризму _____

Анна ОЛЕНЕНКО

Нормоконтроль

ст. викладач кафедри
менеджменту та туризму _____

Ганна ОМЕЛЬЧАК

Студентка групи Тб-4 _____

Милана СТЕПАНОВА

Запоріжжя 2024

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет мистецтва та дизайну

Кафедра менеджменту та туризму

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Спеціальність 242 Туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри

менеджменту та туризму

д.е.н., професор Ю.О. Юхновська

« _____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студента

Степанової Милани Андріївни

Тема кваліфікаційної роботи: Зарубіжний досвід управління на ринку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму

Керівник кваліфікаційної роботи к.і.н., доцент Олененко А.Г.

затверджені наказом від “13” жовтня 2023 року №304/од.

2. Строк подання студентом роботи 05 червня 2024 року.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (29 найменувань). Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 68 сторінки друкованого тексту. Робота містить 5 таблиць, 6 рисунків.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити підходи до визначення поняття лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму та його сутність; вивчити основні підходи до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом; окреслити перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму; проаналізувати державні організаційні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні; охарактеризувати стан інфраструктурного розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні; визначити шляхи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні; проаналізувати зарубіжний досвід формування туристичного продукту лікувально-

оздоровчого туризму; охарактеризувати стан глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму; порівняти кращі приклади світового досвіду в забезпеченні конкурентоспроможності туристичних продуктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): таблиці: показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Україні за 2018-2020 рр.; показники кількості та місця розміщення закладів лікувально-оздоровчої сфери (юридичні /фізичні особи-підприємці) в Україні за 2017-2018 рр.; SPA-інфраструктура в Європі у 2021 р.; найбільші спа-ринки Європи у 2021 р.; періодизація розвитку курортної справи у країнах регіону та Україні; рисунки: структура міжнародного лікувально-оздоровчого туризму; основні етапи розробки лікувально-оздоровчого продукту; групи методів державного регулювання; причини актуальності державного регулювання лікувально-оздоровчого туризму; структура закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2018-2020 рр.; структура санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні, станом на кінець 2020 р.

6. Дата видачі завдання 15.09.2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	30.10.2023	
2	Виконання вступу	20.11.2023	виконано
3	Виконання розділу 1	18.12.2023	виконано
4	Виконання розділу 2	02.04.2024	виконано
5	Виконання розділу 3	22.04.2024	виконано
6	Формулювання висновків	29.04.2024	виконано
7	Подання роботи на нормоконтроль	20.05.2024	виконано
8	Подання роботи на кафедру	05.06.2024	виконано

Студент _____

Милана СТЕПАНОВА

Керівник роботи _____

Анна ОЛЕНЕНКО

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 68 сторінок. Кількість розділів – 3, рисунків – 6, таблиць – 5.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне вивчення та аналіз досвіду управління зарубіжними ринками лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму з метою визначення шляхів розвитку цього виду туризму в Україні.

Об'єктом дослідження є лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм як сфера глобального туристичного ринку.

Предметом дослідження є зарубіжний досвід управління на ринку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму.

У I розділі висвітлюються теоретичні аспекти лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму. Визначено різноманітні підходи до визначення поняття та особливостей лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму. Доведено, що управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом вимагає комплексного підходу, що охоплює маркетинг, інновації, стратегічне планування та законодавчі аспекти. Підкреслено, що ключовим завданням є розвиток умінь фахівців туризму у розробці програм у санаторно-курортних закладах за міжнародними стандартами, що ґрунтується на наукових дослідженнях та практичному досвіді

У II розділі здійснено аналіз лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму на сучасному етапі. Проведено аналіз структури державного управління туристичною галуззю. Проаналізовано структуру закладів лікувально-оздоровчої сфери, що показує, на санаторії та інші рекреаційні залишаються провідними у цій галузі, однак спостерігається тенденція до зменшення їхньої кількості у зв'язку з фінансовими труднощами, епідеміологічними обмеженнями та нестабільністю економічної ситуації. Визначено проблеми, які стримують розвиток

лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Ними є пандемія та війна в країні, що призвели до зменшення підприємств та обсягу надання послуг.

У III розділі окреслено особливості розвитку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в світі та Україні. Визначено, що глобальний лікувально-оздоровчий туризм охоплює різні частини світу, зокрема Європу, де країни, такі як Німеччина, Австрія, Італія, Іспанія та інші, відомі своїми спа-курортами та медичними закладами, приваблюють міжнародних туристів. Відзначено, що особливу роль відіграють Центральна та Східна Європа, які використовують свої природні ресурси та сучасні методи лікування для привертання уваги туристів з усього світу. Визначено перспективи розвитку цього виду туризму в Україні на основі вивченої світової практики у формуванні туристичного продукту. Доведено, що забезпечення конкурентоспроможності впливає на залучення туристів з усього світу та підвищення впізнаваності українського туристичного бренду. Також є важливим залучення інвестицій для відновлення туристичної інфраструктури та просувати українського туризму на міжнародному рівні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм, управління, інфраструктура, санаторно-курортний заклад, Україна.

АНОТАЦІЯ

Степанова М.А. Зарубіжний досвід управління на ринку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 242 «Туризм» (освітньо-професійна програма «лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм»). КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, Запоріжжя, 2024.

У роботі визначено підходи до визначення поняття лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму та його сутність; вивчено основні підходи до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом; окреслено перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму; проаналізовано державні організаційні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні; охарактеризовано стан інфраструктурного розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні; визначено шляхи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні; проаналізовано зарубіжний досвід формування туристичного продукту лікувально-оздоровчого туризму; охарактеризовано стан глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму; проведено порівняльний аналіз кращих прикладів світового досвіду в забезпеченні конкурентоспроможності туристичних продуктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму; визначено перспективи розвитку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні з врахуванням зарубіжного досвіду управління.

Кваліфікаційна робота містить 68 с., 5 табл., 6 рис., 29 джерел.

Ключові слова: лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм, управління, інфраструктура, санаторно-курортний заклад, Україна.

ABSTRACT

Stepanova M.A. Foreign management experience in the medical recreational and health tourism market /Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 242 "Tourism" (educational and professional program "medical recreational and health tourism"). KZVO "Khortytska National Educational and Rehabilitation Academy" ZOR, Zaporizhzhia, 2024.

The work defines approaches to defining the concept of medical rehabilitation and health tourism and its essence; the main approaches to the management of medical rehabilitation and health tourism were studied; prospects for the development of health tourism were outlined; the state organizational principles for the development of health tourism in Ukraine were analyzed; the state of infrastructural development of health tourism in Ukraine were characterized; the ways of development of medical tourism in Ukraine were defined; the foreign experience of forming a tourist product of medical and health tourism was analyzed; the state of the global health tourism market was characterized; a comparative analysis of the best examples of world experience in

ensuring the competitiveness of tourist products on the medical tourism market was carried out; prospects for the development of medical rehabilitation and health tourism in Ukraine were determined based on the foreign management experience.

The qualification work contains 68 pages, 5 tables, 6 figures and 29 sources.

Key words: medical rehabilitation and health tourism, management, infrastructure, sanatorium resort, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ.....	12
1.1. Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм: підходи до визначення та сутність.....	12
1.2. Основні підходи до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом.....	16
1.3. Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму.....	19
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	24
2.1. Державні організаційні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.....	24
2.2. Інфраструктурний розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні.....	31
2.3. Шляхи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.....	36
РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ: АНАЛІЗ ТА ПОРІВНЯННЯ.....	41
3.1. Світова практика формування туристичного продукту лікувально-оздоровчого туризму.....	41
3.2. Моніторинг глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму	48
3.3. Використання кращого світового досвіду в забезпеченні конкурентоспроможності туристичних продуктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму.....	51

ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі, де зростаючий інтерес до збереження та покращення здоров'я став критично важливою місією, медична реабілітація та оздоровчий туризм набули особливого значення. Розуміння та використання іноземного досвіду менеджменту в цих сферах має стратегічне значення для розвитку сучасного туризму в Україні, враховуючи умови війни, що продовжується. Зростання уваги до фізичного та психічного благополуччя обумовлене не лише ростом свідомості про важливість здорового способу життя, а й змінами в сучасному підході до туризму. Люди не лише шукають відпустку – вони прагнуть використовувати маршрути подорожей з метою покращення свого фізичного та емоційного стану. У цьому контексті медична реабілітація та оздоровчий туризм – це вже не просто спосіб дозвілля та розваги, а й засіб самообслуговування та активного оздоровлення.

В Україні туризм розвивається, але стикається з рядом проблем, пов'язаних з багатьма факторами. Іноземний досвід управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом може стати орієнтиром для вдосконалення цього виду туризму всередині країни. Вивчення закордонного досвіду сприятиме подальшому підвищенню конкурентоспроможності українського лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму на світовому ринку.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є комплексне вивчення та аналіз досвіду управління зарубіжними ринками лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму з метою визначення шляхів розвитку цього виду туризму в Україні.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність вирішення таких основних завдань:

– визначити підходи до визначення поняття лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму та його сутність;

- вивчити основні підходи до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом;
- окреслити перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму;
- проаналізувати державні організаційні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні;
- охарактеризувати стан інфраструктурного розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні;
- визначити шляхи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні;
- проаналізувати зарубіжний досвід формування туристичного продукту лікувально-оздоровчого туризму;
- охарактеризувати стан глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму;
- порівняти кращі приклади світового досвіду в забезпеченні конкурентоспроможності туристичних продуктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму.

Об'єктом дослідження є лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм як сфера глобального туристичного ринку

Предметом цього дослідження є зарубіжний досвід управління на ринку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження стали положення науки туризмології, які представлені у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців з питань розвитку лікувально-оздоровчого туризму. З метою досягнення поставлених завдань у роботі використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: структурно-логічний аналіз та узагальнення – для логічної структурної побудови кваліфікаційної роботи, і формування висновків (розділи та висновки); узагальнення й систематизації – для систематизації поглядів вчених та узагальнення категоріального апарату; аналізу та синтезу – для визначення особливостей і проблем

розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та світі; статистичного аналізу та розрахунку – при здійсненні аналізу основних тенденцій розвитку лікувально-оздоровчого туризму в світі та Україні; порівняння – для аналізу світового та вітчизняного досвіду розвитку лікувально-оздоровчого туризму. У роботі також використано метод прогнозування.

Інформаційну базу дослідження складають звіти Всесвітньої організації туризму (UNWTO), світового банку та інших міжнародних організацій, що стосуються туризму та медичних послуг, законодавчі та нормативно-правові акти (Закони України «Про туризм», «Про курорти»), наукові публікації, довідкова література, статистичні дані, аналітичні та статистичні дані, аналітичні публікації та матеріали офіційних веб-сайтів туристичних підприємств.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропонований у бакалаврській роботі комплексний підхід до аналізу особливостей функціонування лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні дозволяє чітко визначити основні напрями його вдосконалення та підвищення ефективності функціонування на основі розглянутого досвіду зарубіжних країн. Результати даного дослідження дають не тільки теоретичне підґрунтя для розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні на якісно новому рівні, а й пропонують конкретні заходи для покращення управління ринком цього виду туризму.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи підпорядковані меті та завданням дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (29 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 68сторінок друкованого тексту, із них: основний текст – 59 сторінок. Робота містить 5 таблиць та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

1.1. Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм: підходи до визначення та сутність

Згідно з статтею 4 Закону України «Про туризм», лікувально-оздоровчий туризм є одним із видів туризму, який визначається як подорож з метою отримання лікувальних, термічних та фізіотерапевтичних процедур у спеціалізованих закладах[2].

Лікувально-оздоровчий туризм охоплює діяльність, спрямовану на підвищення здатності особистості задовольнити свої потреби у фізичному, психічному та духовному здоров'ї. Цей вид туризму поділяється на два основних підвиди: оздоровчий (профілактичний) та лікувальний. Лікувальний туризм має на меті лікування, терапію та реабілітацію після хвороби, тоді як профілактичний туризм (велнес-туризм) спрямований на збереження фізичного стану та підтримання балансу між фізичним та психологічним здоров'ям. Велнес-туризм може бути активним і пасивним.

Термін «велнес» з'явився в літературі відносно недавно і означає чудовий стан тіла та душі, релаксацію, відновлення сил організму через активну оздоровчу діяльність[25]. Цей термін був введений американським лікарем Хелбертом Данном у 1961 році, поєднавши слова «well-being» і «fitness». Мюллер і Ланц-Кауфман визначають щастя як «стан здоров'я, досягнутий завдяки гармонії між тілом, розумом і духом з урахуванням особистої відповідальності, фізичної культури/краси, здоров'я харчування/дієта, відпочинок (антистрес)/медитація, діяльність/навчання та догляд приймаючи середовище/соціальні відносини як головний фактор».

Велнес-туристи можуть користуватися процедурами, подібними до тих, що використовуються медичними туристами, проте їх мотив полягає в

збереженні та зміцненні здоров'я, запобіганні хворобам, а не в лікуванні вже наявної патології.

Під час визначення того, що включає лікувально-оздоровчий туризм в Україні, необхідно враховувати, що у світі існують дві моделі організації курортної діяльності, кожна з яких має унікальні характеристики розвитку. У туристичній практиці при визначенні лікувального туризму приділяється увага таким аспектам:

- основною метою поїздок є покращення здоров'я;
- гармонійне поєднання медичних та оздоровчих послуг з дозвільними та розважальними елементами курортного продукту;
- особиста участь туриста у формуванні своєї лікувальної програми та відповідальність за отримання даних послуг і їх ефекту.

З точки зору класифікації, медичний туризм можна тимчасово віднести до особливого виду туризму, тобто туризму з лікувальною метою. Це визначення включає не лише поїздки на курорти, але й інші поїздки з терапевтичною метою, наприклад, операції в закордонних клініках (виїзний туризм). До початку повномасштабного вторгнення кількість іноземних туристів збільшувалась щороку (в'їзний туризм), які приїжджають на лікування на курорти України. Подорожі окремих категорій громадян України на курорти фінансуються державою (соціальний туризм).

Таким чином, структура лікувально-оздоровчого туризму може бути представлена у вигляді, наведеному на рисунку 1.1

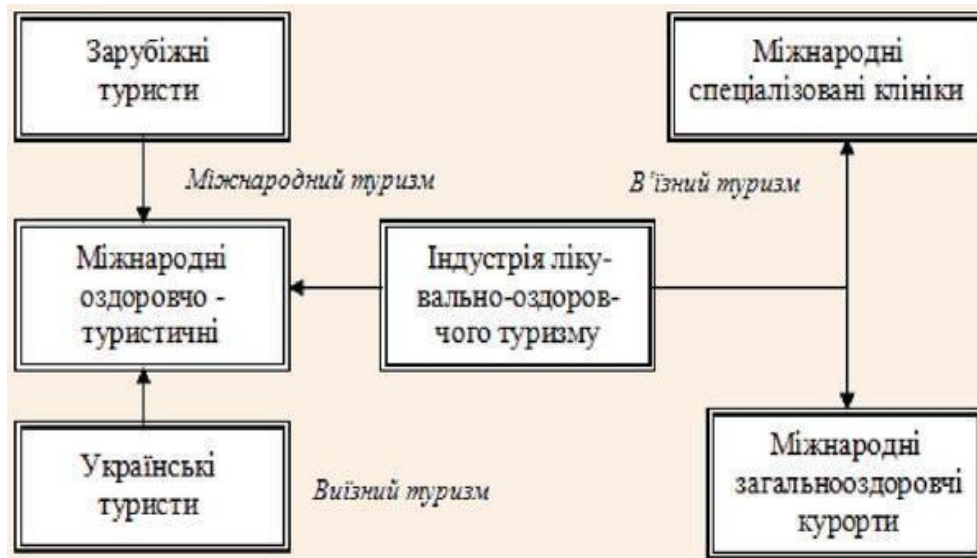

Рис.1.1. Структура міжнародного лікувально-оздоровчого туризму [16]

Лікувально-оздоровчий туризм має ряд відмінних характеристик:

1. Незалежно від захворювання, перебування на будь-якому курорті повинно бути досить тривалим (не менше трьох тижнів), інакше очікуваний оздоровчий результат не буде досягнутий.
2. Курортне лікування є дорогим. Цей тип туризму розрахований насамперед на заможних клієнтів і часто орієнтований не на стандартний набір медичних послуг, а на індивідуальний план лікування.
3. Люди похилого віку їдуть на курорти, коли хронічні захворювання загострюються або коли вони занадто слабкі, щоб впоратися зі стресом щоденного життя та роботи. Тому такі туристи обирають курорти, що спеціалізуються на лікуванні конкретних захворювань, або курорти-гібриди, які надають загальнозміцнюючу дію на організм та сприяють відновленню сил. Традиційні санаторії та курорти стають більш функціональними оздоровчими центрами, які обслуговують ширше коло споживачів, а не лише людей похилого віку.

Сучасний ринок лікувально-оздоровчого туризму охоплює підприємства розміщення, що надають медичні послуги (санаторії, курорти, курортні готелі), туристичні фірми (підприємства, що реалізують ці послуги) та самих туристів (відпочивальників)[16].

Залежно від цілей заходу, курорт може виконувати такі функції:

1. Санаторно-курортне лікування.
2. Медична реабілітація пацієнтів.
3. Оздоровчий відпочинок та профілактика захворювань.
4. Поєднання культури, лікування та відпочинку.

Лікувально-оздоровчі послуги в санаторно-курортних закладах організовуються як спеціалізований процес, спрямований на забезпечення відпочинку та підвищення здорового способу життя споживачів (пацієнтів) шляхом надання конкретних послуг. Програми включають оздоровчі вправи, лікувальну фізкультуру під керівництвом тренера, а також самостійну туристичну діяльність (походи, екскурсії, тури тощо), сонячні та водні ванни.

Для санаторно-курортних закладів України передбачені етапи розробки програм для лікувально-оздоровчого продукту, які наведені на рисунку 1.2.

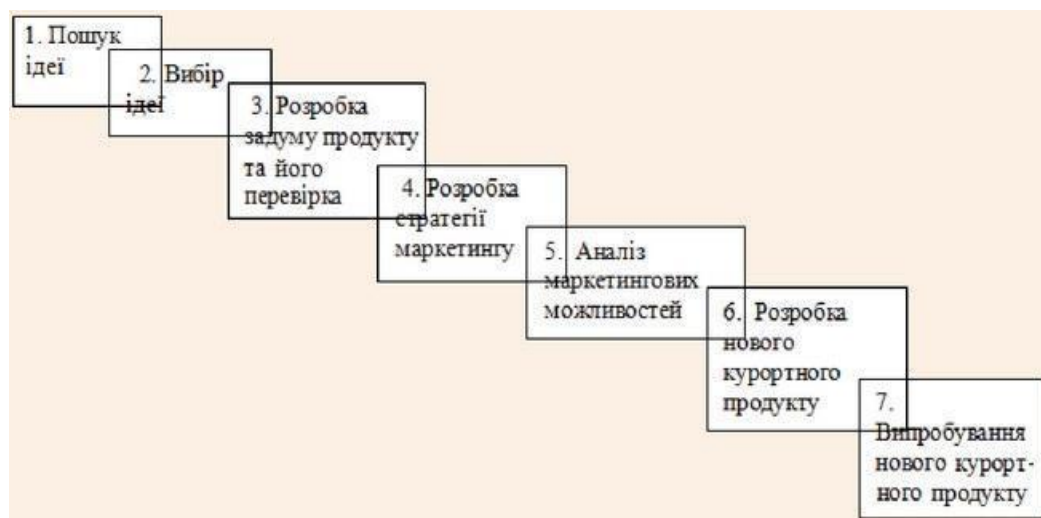

Рис. 1.2. Основні етапи розробки лікувально-оздоровчого продукту [17].

Розробка лікувально-оздоровчого процесу – це складний багатоетапний процес, який включає:

- маркетингове дослідження;
- аналіз сегментів ринку та конкурентів;

- запропоновані потреби споживачів;
- розташування курорту;
- стан ринку туристичних послуг;
- оцінку фактичних витрат на розвиток сервісу, рекламу та просування.

Перелік робіт зі створення лікувально-оздоровчого продукту (програми) включає:

- дослідження ринку потенційного попиту;
- пошук партнерів – постачальників товарів і послуг;
- перевірка доступності послуг та визначення чіткості раніше отриманої інформації;
- підготовку договорів про співпрацю з постачальниками та продавцями туристичного продукту;
- інформаційно-методичне забезпечення (складання планів розміщення, інформаційних листів, калькуляцій, паспортів туристичних маршрутів тощо);
- реалізацію лікувально-оздоровчих турів споживачам;
- оформлення документів для здійснення подорожі;
- безпосереднє обслуговування туристів і контроль за наданням певної кількості та якості послуг [17].

1.2. Основні підходи до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом

Управління сегментом лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму вимагає врахування специфічних потреб туристів, медичних стандартів, а також особливостей ринку. У цьому підрозділі розглядаються основні підходи до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом, зокрема маркетинговий, інноваційний, стратегічний та нормативно-правовий підходи.

Маркетинговий підхід до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом полягає у детальному дослідженні потреб і вподобань споживачів, створенні привабливих продуктів та послуг, а також просуванні їх на ринку. Ефективна маркетингова стратегія враховує сегментацію ринку, позиціонування продуктів, а також розробку і реалізацію рекламних кампаній. Важливим аспектом є створення бренду курорту чи санаторію, що викликає довіру та позитивні асоціації у потенційних клієнтів.

Інноваційний підхід передбачає впровадження нових технологій та методів у наданні лікувально-реабілітаційних та оздоровчих послуг. Це можуть бути сучасні медичні технології, нові методи лікування та реабілітації, використання інформаційних систем для управління процесами. Інновації допомагають підвищити якість послуг, збільшити їх доступність та зробити їх більш привабливими для споживачів. Наприклад, використання телемедицини дозволяє надавати консультації фахівців незалежно від географічного розташування пацієнта.

Стратегічний підхід до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом полягає у розробці довгострокових планів розвитку, які враховують як внутрішні, так і зовнішні фактори. Важливою складовою цього підходу є аналіз конкурентного середовища, визначення сильних і слабких сторін організації, а також можливостей та загроз. На основі цього аналізу формулюються стратегічні цілі та завдання, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності, збільшення ринкової частки та покращення якості послуг.

Нормативно-правовий підхід передбачає забезпечення відповідності діяльності суб'єктів лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму чинному законодавству та стандартам. Це включає отримання необхідних ліцензій, дотримання медичних стандартів, забезпечення безпеки та захисту прав споживачів. Важливою частиною цього підходу є співпраця з державними органами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями, що регулюють туристичну та медичну діяльність.

Кадровий підхід до управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом включає професіоналізм фахівців, їхню освіту, досвід роботи. Ефективність ринку та перспективи функціонування реабілітаційно-оздоровчого туризму в Україні залежать від професіоналізму фахівців різних підприємств, що забезпечують виробництво туристичних продуктів у цій сфері. Суб'єкти туристичної діяльності, такі як туристичні агентства та оператори, здійснюють кадрове забезпечення відповідно до чинного законодавства України, яке чітко визначає умови ліцензування туристичної діяльності. Зокрема, керівники туристичних операторів, їх філій та інших самостійних підрозділів повинні мати вищу освіту, підтверджену дипломом, та стаж роботи у сфері туризму не менше трьох років. Вища освіта може бути на рівні бакалавра, магістра або наукового ступеня у сфері туризму.

Крім того, не менше 30% працівників у штаті туристичного оператора повинні мати стаж роботи у сфері туризму більше трьох років або вищу освіту у галузі туризму. Основною функцією менеджерів турфірм є вміння формувати туристичні продукти, тоді як основною функцією менеджерів турагентств є вміння просувати та продавати туристичні продукти на потенційному ринку.

Останніми роками в Україні домінував попит на продукти іноземного туризму. Це відображає вплив різних факторів на попит на туристичні послуги, включаючи лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм, у різних країнах. Такі фактори включають позиціонування ціни та якості туристичних продуктів, цілісність реклами та ефективні методи просування.

Стрімкий розвиток туристичної індустрії в Україні ставить високі вимоги до рівня підготовки фахівців у цій галузі. Тільки підготовка спеціалістів високого рівня може забезпечити належну конкурентоспроможність українського туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг.

1.3. Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму

Покращення здоров'я та підвищення якості та тривалості життя є основними пріоритетами держави. У контексті екологічних та соціально-економічних викликів, зростає важливість організації ефективного оздоровлення та відпочинку. Сучасна система санаторно-курортного лікування та оздоровлення в Україні представлена розгалуженою мережею установ із розвиненою інфраструктурою. Однією з найбільш привабливих та перспективних галузей в Україні, яка має великий потенціал, є галузь туризму. У сучасних умовах зростають потреби населення у високоякісних послугах лікувально-оздоровчого туризму, головною метою яких є відновлення життєво важливих функцій організму людини.

Однак, однією з найактуальніших проблем у сфері санаторно-курортної діяльності, що загострилася з початку перебудови економічної системи України, є значне скорочення фінансування з боку держави та погіршення ефективності управління спеціалізованими закладами лікувально-оздоровчого призначення. Це негативно впливає на рівень конкурентоспроможності таких закладів порівняно з іншими засобами групового розміщення. Водночас існує проблема, пов'язана з недостатньою привабливістю для внутрішніх та зовнішніх туристичних потоків. Оцінка різних аспектів відпочинку свідчить, що українські курорти, порівняно з іншими місцями для відпочинку, вирізняються великою кількістю пам'яток, курортно-рекреаційних і природних ресурсів, а також можливостями для лікування і оздоровлення. Проте, вони відстають за якістю транспортної інфраструктури та дорожнього покриття, а також у сферах лікувально-профілактичного харчування, розвитку індустрії розваг і умов відпочинку для автомобільних туристів.

Ситуацію у сфері лікувально-оздоровчого туризму визначають основні показники:

- кількість туристів, які прибули з метою лікування й оздоровлення в лікувальну дестинацію, і число ночівель (ліжко-днів), проведених туристами в лікувальних і оздоровчих організаціях;
- обсяг доходів, що генеруються цією категорією туризму;
- розмір особистих витрат лікувальних туристів;
- вплив поїздок цього типу туристів на економіку дестинації.
- Розробка лікувально-оздоровчого продукту включає:
 - маркетингові дослідження;
 - аналіз сегментів ринку та конкурентів;
 - вивчення ринку туристичних послуг;
 - аналіз реальних витрат на розробку, рекламу та просування лікувально-оздоровчих послуг.

У формуванні програм перебування важливу роль відіграють запити туристів, оскільки їхні вподобання безпосередньо визначають структуру лікувально-оздоровчого туру, цілі та вибір курорту на карті. Для того, щоб привернути увагу туристів, курорти повинні вирішити ряд проблем, пов'язаних з фінансуванням, управлінням та модернізацією.

Лікувально-оздоровчий туризм нині є динамічним та перспективним напрямком завдяки його популярності серед тих, хто приділяє увагу своєму здоров'ю та здоровому способу життя. Цей вид туризму особливо активно розвивається в регіонах Центральної, Східної та Західної Європи. Україна, зокрема, славиться своїми мальовничими Карпатами і здоров'ям наповненим Трускавцем. При аналізі сучасних санаторіїв можна виокремити два типи: ті, що існують ще з часів СРСР, та нові, що акцентують на комфорті і розширеному спектрі додаткових послуг для задоволення активних інтересів відвідувачів. Варто відзначити, що нові санаторії орієнтовані на задоволення потреб сучасного гостя, тоді як старі володіють обширним досвідом і спеціалізованим персоналом, пропонуючи широкий спектр оздоровчих процедур.

З метою ефективного розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та його успішної інтеграції у світовий туристичний простір, важливо систематизувати методи оцінки лікувально-оздоровчого потенціалу та сприяти розбудові кластерів лікувально-оздоровчих та медичних закладів. Також акцентується на значущості міжнародної акредитації, яка сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та інтеграції українського лікувально-оздоровчого туризму в глобальний туристичний простір.

Необхідно активізувати увагу держави щодо проблем розвитку цієї галузі. В Україні вже створена необхідна інфраструктура для державного регулювання туризму, зокрема Державне агентство України з туризму та курортів, а також його регіональні представництва. Закони України «Про туризм» та «Про курорти», разом з іншими нормативно-правовими актами, визначають основи регулювання в цій сфері. Проте відсутність цільового програмного документа, який би конкретно визначив напрями реформування галузі та встановлював індикатори ефективності, ускладнює стійкий та прогнозований розвиток туристичної галузі України.

Щодо медичного та лікувально-оздоровчого туризму, можна виділити ключові чинники, які сприяють його розвитку:

- створення всесвітнього інформаційного простору (Інтернет) та інноваційних засобів зв'язку;
- поширення швидкісних видів транспорту;
- виникнення світового ринку туристичних послуг;
- поширення англійської мови як мови міжнародного спілкування;
- підвищення рівня життя в розвинених країнах та країнах, які розвиваються, і, навпаки, обмежені фінансові ресурси українських лікувально-оздоровчих закладів.

Перші чотири аспекти є логічною основою для розвитку медичного та лікувально-оздоровчого туризму, а останній відкриває перспективи для стрімкого зростання цих видів туризму та приваблення іноземних клієнтів. Це обумовлено значним розривом у ціновій політиці: медичне обстеження,

лікувальні та оздоровчі процедури в українських закладах є значно дешевшими, ніж в інших країнах. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні обумовлений унікальним набором природних та рекреаційних ресурсів, а також наявністю розвинутої мережі різноманітних лікувально-оздоровчих закладів, що задовольняють різноманітні потреби туристів у сфері лікування та реабілітації.

Цей сектор став невід'ємною частиною внутрішнього та міжнародного ринку туристичних послуг. Термін «лікувальний туризм» з'явився у 1980-х роках внаслідок глобалізації, інтеграції європейських країн, розширення ЄС та зростання витрат на охорону здоров'я. У цей період сформувався глобальний ринок медичних послуг, включаючи інфраструктуру, медичний менеджмент, органи акредитації, агентства медичного туризму та туроператори, а також кваліфікованих фахівців у сфері медичних подорожей.

Україна, незважаючи на втрату Криму та Приазов'я як ключового туристичного напрямку, продовжує мати значні можливості для приваблення іноземних туристів у сфері лікувально-оздоровчого туризму. Особливо це стосується західного регіону, який відомий своїми лікувальними джерелами, гірським повітрям, чистими річками, озерами та лісами. Лікувально-оздоровчий туризм отримує основну увагу в контексті перспективного напрямку розвитку окремого сегменту туристичної індустрії України, здатного конкурувати з аналогічними секторами іноземних країн.

Хоча на сьогодні немає загальноприйнятого визначення лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму, його сутність полягає в наданні спеціалізованих послуг, спрямованих на поліпшення здоров'я та загального самопочуття туристів. Цей вид туризму базується на використанні природних лікувальних ресурсів, медичних процедур та програм реабілітації. Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм є не лише засобом відпочинку, але й ефективним інструментом для попередження і лікування різних захворювань, підтримки здорового способу життя та підвищення якості життя туристів.

Управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом вимагає комплексного підходу, який поєднує маркетингові, інноваційні, стратегічні та нормативно-правові аспекти. Ефективна реалізація цих підходів сприятиме підвищенню якості наданих послуг, збільшенню кількості туристів, що користуються цими послугами, та зміцненню позицій України на міжнародному ринку лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму. Впровадження сучасних технологій, стратегічне планування та дотримання законодавчих норм створюють міцну основу для сталого розвитку цієї галузі. Одним із важливих завдань лікувально-оздоровчого туризму є розвиток умінь і навичок фахівців туризму щодо розробки лікувально-оздоровчих програм у санаторно-курортних закладах відповідно до встановлених міжнародних стандартів. Побудова оздоровчої програми за принципами комплексності та повноти, що передбачає науково обґрунтовану, практико-орієнтовану підготовку фахівців за видами діяльності санаторно-курортних закладів.

Україна активно працює над покращенням здоров'я громадян та підвищенням якості життя, що є ключовими пріоритетами державної політики в умовах екологічних, соціально-економічних та воєнних викликів. Санаторно-курортна галузь, не дивлячись на фінансові та управлінські проблеми, виявляє значний потенціал у лікувально-оздоровчому туризмі, приваблюючи як внутрішніх, так і іноземних туристів. Для сталого розвитку цієї галузі необхідно покращувати інфраструктуру, розробляти цільові програми та здобувати міжнародну акредитацію. Ключові фактори, що сприяють успіху, включають інформаційну доступність, розвиток транспортної інфраструктури, глобалізацію ринку та підвищення рівня життя. Україна має значний природний потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, який можна ефективно використовувати за підтримки держави та створення відповідних кластерів для інтеграції на світовому ринку.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Державні організаційні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні

Розвиток державного регулювання туристичної діяльності в Україні відзначається поступовим послабленням адміністративного контролю та розширенням обсягів договірної регулювання на рівні окремих господарських суб'єктів і споживачів. Це призводить до зростання ролі механізмів конкуренції, саморегулювання та взаємозв'язку між попитом і пропозицією. Однак, з урахуванням того, що основною метою туристичної галузі є отримання прибутку, суспільні інтереси можуть втрачати пріоритетність без належного державного захисту.

За словами В. М. Пашкова, надія лише на саморегулювання може загрожувати соціальній захищеності населення, особливо в критичних сферах, наприклад, у забезпеченні прав людини на охорону здоров'я. Отже, забезпечення адекватного захисту прав і свобод людини і забезпечення економічної безпеки вимагають обмеженого, але необхідного рівня державного втручання[15].

Підтримуючи позицію науковців, необхідно зазначити, що важливо, щоб регуляторний вплив держави в економічних сферах був настільки мінімальним, наскільки це необхідно для захисту інтересів споживачів. Це особливо актуально в лікувально-оздоровчому туризмі, де важливо забезпечити якість і безпеку медичних послуг. Враховуючи це, на нашу думку, державне регулювання має бути націлене на захист прав громадян та забезпечення стабільності в економічній діяльності, уникаючи як надмірного, так і недостатнього втручання.

Пашков В.М звертає увагу на те, що «становлення України як соціальної держави потребує створення механізмів, здатних забезпечити права громадян на охорону здоров'я в цілому та їх медичне обслуговування зокрема»[13,с. 52] У господарському праві традиційно розрізняють групи державного регулювання (рис. 2.1.)

Рис. 2.1. Групи методів державного регулювання [13]

Н. О. Саніахметова зазначала, що «особливістю прямих управлінських методів є те, що вони є сукупністю обов'язкових вимог і розпоряджень держави, тоді як непрямі (економічні) адміністративні методи дозволяють державі впливати на економічні інтереси»[18]. При цьому, основними засобами адміністративного регулювання можна вважати такі засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, які передбачені ст. 12 ЦК України: ліцензування, патентування, сертифікація, стандартизація тощо[5]. В. В. Лаптев вважає, що «державне регулювання має багато форм, серед яких: державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування окремих видів діяльності, антимонопольне регулювання, податкове регулювання, регулювання цін тощо». Фактично всі ці засоби належать до так званих дозвільних засобів регулювання.

Одним із способів забезпечення соціальної спрямованості держави є підтримка окремих секторів національної економіки, які сприяють здоров'ю та життю і впроваджують міжнародні стандарти[20]. В. Пашков, Н. Гуторова та А. Гаркуша підкреслюють необхідність державного втручання в розгортання програмного забезпечення для медичної техніки[20]. Вони

вважають за доцільне встановлення державного контролю над господарською діяльністю лікувально-оздоровчого туризму, що є галуззю туристичної діяльності зі спрямуванням на створення та реалізацію лікувально-оздоровчого туристичного продукту, що включає комплекс загальних туристичних та медичних послуг.

Лікувально-оздоровчий туризм відрізняється тим, що діяльність, спрямована на створення туристичного продукту (туроператорська діяльність), а також надання медичних послуг (медична практика), є формами господарської діяльності, які вимагають наявності ліцензій. Це пов'язано з високими потенційними ризиками, що виникають у процесі здійснення цих видів діяльності, і необхідністю захисту прав споживачів таких послуг державою. Головною метою ліцензування та інших форм державного контролю є надання державних гарантій, як для захисту прав споживачів лікувально-оздоровчого туризму взагалі, так і для забезпечення захисту прав окремих пацієнтів на життя та здоров'я, відповідно до міжнародних та європейських стандартів у сфері медичного обслуговування. Державний контроль з боку органів, що регулюють діяльність у сфері лікувально-оздоровчого туризму, забезпечує здійснення правозахисних та правоохоронних функцій через застосування адміністративних заходів, таких як позбавлення права на здійснення відповідної діяльності та притягнення до відповідальності.

Аналіз Закону України «Про туризм» показує, що поряд з основними інструментами державного регулювання, зазначеними у статті 12 Цивільного кодексу України, в законодавстві також передбачено інші механізми контролю. Зокрема, закон встановлює ряд інструментів для регулювання діяльності в окремих економічних секторах і ринках товарів і послуг, які співпадають з загальними методами регулювання економічних відносин[9]. Статті 5 і 17 Закону «Про туризм» вказують на необхідність отримання туроператорами ліцензії для їхньої діяльності[2]. Окрім того, ст. 6 Закону України «Про туризм» встановлює, що «реалізація державної політики в

галузі туризму здійснюється серед іншого шляхом: а) ліцензування в галузі туризму; б) стандартизації туристичних послуг; в) визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу; д) встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу; е) організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму»[2].

Відповідно до п. 6 ст. 15 Закону України «Про туризм», «з метою забезпечення прав та законних інтересів громадян – споживачів туристичних послуг туроператор і турагент, зобов'язані здійснити фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності (гарантією банку, або іншої кредитної установи) перед туристами». Стаття 16 Закону України «Про туризм» регламентує, що «страхування туристів (медичне, та від нещасного випадку) є обов'язковим, і забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод зі страховиками»[2]. На заборону надання послуги із розміщення, без наявності свідоцтва про встановлення відповідної категорії вказує ст.19.

Отже, законодавці мають можливість встановлювати різноманітні форми державної підтримки суб'єктів господарювання. Ці механізми відображені у діючому законодавстві України, такому як Господарський кодекс, Податковий кодекс, Митний кодекс та інші підзаконні акти. Це означає, що держава може надавати певні пільги або, навпаки, встановлювати обмеження для підприємств з метою підтримки конкретних галузей та сегментів внутрішнього ринку. Крім того, лікувально-оздоровчий туризм, що складається з елементів туристичної індустрії, сприяє не лише економічному зростанню через генерацію доходів, але й забезпечує зайнятість населення. Цей сектор поєднує в собі ринкові аспекти економічних відносин з соціальною спрямованістю національного розвитку України.

Науково-теоретичне обґрунтування сутності, концептуальних засад застосування та розробка методичних підходів до визначення засобів

державного регуляторного впливу при здійсненні лікувально-оздоровчого туризму є питанням надзвичайно актуальним з кількох причин (рис. 2.2.).

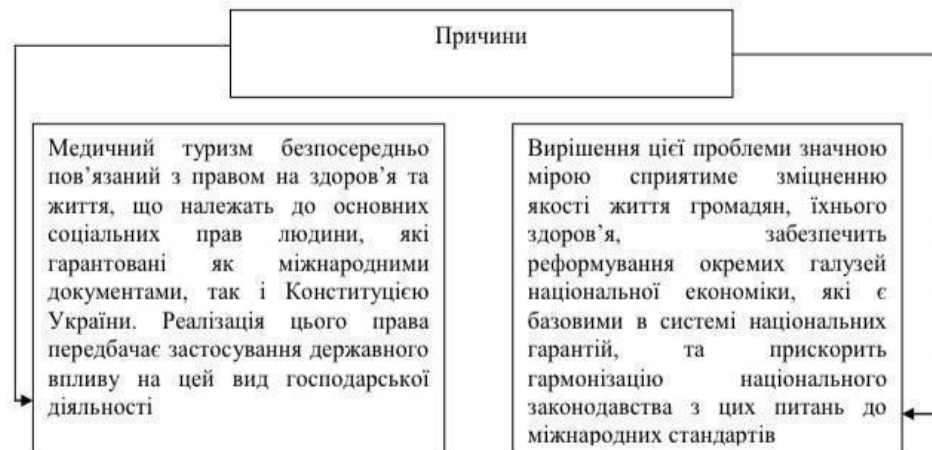

Рис. 2.2. Причини актуальності державного регулювання лікувально-оздоровчого туризму [14]

Водночас, в українському законодавстві про медичний та оздоровчий туризм існує чимало прогалин у регулюванні окремих його форм та видів. Сфера регуляторного впливу на окремі види є не тільки комплексною, але й безпосередньо пов'язаних із забезпеченням права на здоров'я. Іншими словами, законодавець не обов'язково пов'язує оздоровчий туризм з правом на здоров'я і життя, розглядаючи його як вид економічної діяльності. Це пов'язано з тим, що багато суспільних інтересів, пов'язаних з функціонуванням ринку оздоровчого туризму, є невизначеними. Як наслідок, законодавці не завжди застосовують системний підхід до використання державного впливу, спрямованого на забезпечення цих суспільних благ. Норми, що регулюють просування медичного та оздоровчого туризму до споживачів (пацієнтів), характеризуються, насамперед, своєю правовою невизначеністю [7].

Сьогодні ринок медичного та оздоровчого туризму є відносно стихійним, але не може існувати поза інтересами органів, відповідальних за його державне регулювання, тому ключовим завданням є визначення форми, засобів, змісту та меж цього виду регулювання. Індикаторами в даному

випадку є, з одного боку, швидке досягнення цілей ринкової економіки, тобто збільшення попиту з боку споживачів (пацієнтів) на певні види медичного туризму з метою лікування та реабілітації, а в деяких випадках - отримання вигоди від туристичної діяльності іншими суб'єктами цього виду діяльності, що діють на конкурентних засадах. Не менш важливим завданням держави є гарантування безпеки медичного туризму шляхом виключення можливості надання лікувально-оздоровчих послуг в рамках сформованих туристичних продуктів, які є небезпечними для життя і здоров'я споживачів (пацієнтів) та/або не відповідають іншим вимогам до цього виду діяльності. Крім того, важливим завданням є визначення деталей остаточного правового механізму, за яким функціонуватиме ринок оздоровчого туризму, з метою захисту приватних та корпоративних інтересів основних учасників оздоровчого туризму та забезпечення суспільних інтересів, зокрема, інтересів споживачів (пацієнтів) оздоровчого туризму.

Як уже зазначалося, особливістю лікувально-оздоровчого туризму є обов'язкове поєднання двох дозволених видів діяльності – туроператорської та лікувально-оздоровчої практики, що також зумовлює особливості державного регулювання. Що стосується туризму, то суб'єктом господарської діяльності в оздоровчому туризмі є туристичний оператор, тобто юридична особа, створена відповідно до законодавства України, виключним видом діяльності якої є організація та забезпечення реалізації туристичного продукту, зокрема оздоровчого туризму. На нашу думку, через особливість формування продуктів оздоровчого туризму, яка залежить від діагнозу конкретного споживача (пацієнта) таких продуктів і в подальшому визначає вибір медичних закладів, засобів пересування, розміщення тощо, їх неможливо стандартизувати, і як наслідок, посередники, такі як туристичні агенти не можуть бути виведені на ринок.

Питання державного регулювання медичних та оздоровчих послуг, які є невід'ємною частиною продукту медичного та оздоровчого туризму, залежить від організаційно-правової форми та виду туристичної діяльності. У

внутрішньому та міжнародному в'їзному медичному та оздоровчому туризмі послуги надаються на території України, тому державне регулювання цього виду діяльності здійснюється виключно на основі українського законодавства[6].

Аналіз статті 12 ГК України та «Основ законодавства України про охорону здоров'я» показує, що традиційними інструментами державного регулювання у сфері надання медичних послуг є ліцензування медичної допомоги та медичної практики, стандартизація медичних послуг шляхом затвердження медичних протоколів та акредитація медичних закладів. Відповідно до статті 17 Основ законодавства України про охорону здоров'я, господарська діяльність у сфері охорони здоров'я підлягає ліцензуванню відповідно до закону і допускається лише за наявності ліцензії.

Таким чином, для внутрішнього та міжнародного в'їзного лікувально-оздоровчого туризму медичні та оздоровчі послуги, види яких визначені відповідно до законодавства України та надаються суб'єктом господарювання, для якого надання медичних послуг є виключним видом діяльності та який отримав в установленому порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної та оздоровчої практики, можуть бути включені до туристичного продукту. Тільки вони можуть бути включені до складу туристичного продукту. Державний регуляторний вплив на надання медичних послуг здійснюється через стандартизацію медичних послуг шляхом затвердження протоколів надання медичної допомоги та акредитацію закладів охорони здоров'я, а також через ліцензування.

Отже, інструментами державного регулювання оздоровчого туризму є:

- а) ліцензування туроператорської діяльності;
- б) ліцензування медичної практики;
- в) встановлення вимог щодо фінансових гарантій цивільно-правової відповідальності суб'єктів цього виду діяльності перед споживачами послуг оздоровчого туризму;
- д) страхування (медичне та від нещасних випадків) споживачів послуг оздоровчого туризму, що надаються суб'єктами туристичного бізнесу. Крім того, в концептуальному документі мають бути

створені сприятливі умови для розвитку оздоровчого туризму та туристичної галузі в цілому і реалізовані в наступних програмних документах з метою заохочення інвестицій у розвиток туризму через спрощення та гармонізацію валютного, митного, податкового та інших законодавчих актів.

2.2. Інфраструктурний розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні

Україна має великий потенціал для розвитку оздоровчого туризму. На території України є всі види ресурсів (бальнеологічні, грязьові та кліматичні), необхідні для функціонування оздоровчих закладів. Різноманітність рекреаційних ресурсів робить Україну привабливою для розвитку туристичного сектору економіки. Однак пандемія, спричинена вірусом COVID-19, додала нових викликів і ще більше ускладнила розвиток туризму загалом та оздоровчого туризму зокрема. Про це свідчить зниження туристичних потоків до України (таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Україні за 2018-2020 рр. [26]

(осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2018	4 272 070	74 303	3 763 794	433 973
2019	6 132 097	86 840	5 524 866	520 391
2020	2 360 278	11 964	2 125 702	222 612
Відхилення 2019/2018 рр.:				
- абсолютне, (+; -)	1 860 027	12 537	1 761 072	86 418
- відносне, %	143,5	116,9	146,8	119,9
Відхилення 2020/2019 рр.:				
- абсолютне, (+; -)	-3 771 819	-74 876	-3 399 164	-297 779
- відносне, %	-61,5	-86,2	-61,5	-57,2

Аналізуючи дані таблиці 2.1, можна зробити висновок, що загальна кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами під впливом пандемії COVID-19, збільшилася на 1 860 027 (43,5%) у 2019 році порівняно з 2018 роком. Можна зробити висновок, що кількість туристів зменшилася на 3 771 819 (61,5%). З них кількість виїзних туристів зменшилася на 3 399 164 (61,5%) у 2020 році порівняно з 2019 роком, при цьому кількість іноземних туристів зменшилася на 7 4876 (86,2%), а внутрішніх туристів – на 29 7779 (51,8%). Це було пов'язано з карантинними обмеженнями, впровадженими через загрозу епідемії COVID-19. Тому, з метою запобігання епідемії, 12 березня 2020 року Кабінет Міністрів України запровадив карантинні заходи, що обмежують роботу засобів розміщення, розважальних закладів, закладів харчування та торгівлі, проведення масових культурно-розважальних заходів та фестивалів. На тривалий час було закрито авіа-, залізничне та автобусне сполучення між містами та регіонами України, а також кордони для іноземців.

По всій Україні кількість закладів охорони здоров'я всіх типів зменшиться на 557 одиниць (4,8%) у 2018 році порівняно з 2019 роком та на 605 одиниць (5,5%) у 2020 році порівняно з 2019 роком. Основними причинами зменшення кількості закладів охорони здоров'я в Україні є зниження платоспроможності населення, нестабільна ситуація, військові дії на сході України, епідемія COVID-19 та ін. У 2020 році та першому кварталі 2021 року через жорсткі карантинні обмеження, запроваджені в нашій країні (як і в більшості країн світу), заклади охорони здоров'я і всі об'єкти розміщення туристів, у тому числі й ті, що надавали послуги, були повністю закриті. Лише навесні 2021 року карантинні обмеження були ослаблені і туристичні потоки поступово відновилися.

Станом на кінець 2020 р., найбільшу питому вагу в структурі закладів лікувально-оздоровчої сфери України займають бази та інші заклади відпочинку – 11,8 %, а найменшу – бальнеологічні (0,01 %), (рис. 2.3).

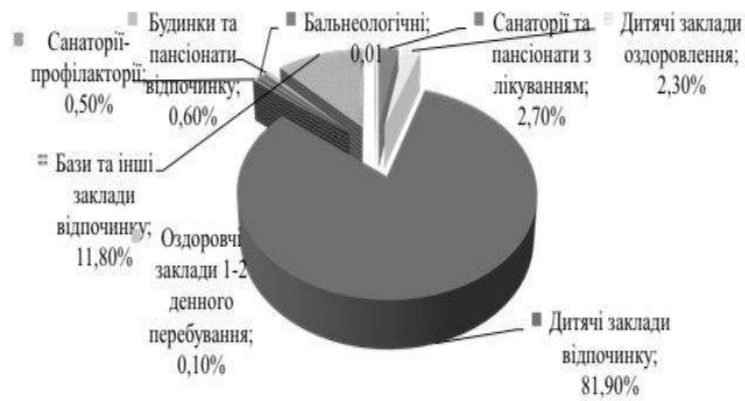

Рис. 2.3. Структура закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2018-2020 рр.

Більшість закладів охорони здоров'я розташовані за межами курортів та природних заповідників – 1 086 закладів. На курортах розташовано 512 закладів, включаючи різні санаторії, пансіонати та будинки відпочинку (таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2

Показники кількості та місця розміщення закладів лікувально-оздоровчої сфери (юридичні /фізичні особи-підприємці) в Україні за 2017-2018 рр. [26]

Заклади лікувально-оздоровчої сфери	Курорт		Територія національного парку		Інше	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
1	2	3	4	5	6	7
Санаторії та пансіонати з лікуванням	83	83	2	2	84	81
Дитячі санаторії	18	18	2	2	83	81
Пансіонати з лікуванням	6	6	-	-	6	6
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	3	3	-	-	11	10
Санаторії-профілакторії	3	3	-	-	52	47
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	-	-	-	-	3	3
Будинки відпочинку	-	-	-	-	14	15
Пансіонати відпочинку	9	9	2	2	42	42
Базис відпочинку, інші заклади відпочинку	389	389	23	23	800	798

Продовження табл. 2.2.

1	2	3	4	5	6	7
Оздоровчі заклади 1- 2 денного перебування	1	1	-	-	5	3
Разом	512	512	29	29	1 100	1 086
Відхилення 2020 р. від 2019 р.						
- абсолютне, (+,-)		-		-		14
- відносне, %		-		-		-1,3

З точки зору рекреації, об'єкти в національних парках є цінними. Вони включають два санаторії, два дитячі санаторії, два будинки відпочинку та 23 бази відпочинку. Таким чином, Україна має значну частку проектів санаторно-курортних закладів та баз відпочинку, що є позитивним аспектом для лікувально-рекреаційної діяльності. Проте в останні роки показники, що характеризують функціонування санаторно-курортних та оздоровчих закладів, знижуються. Протягом 2019-2020 рр. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням зменшилась на 7 од. (2,4 %), санаторіїв-профілакторіїв – на 8 од. (12,7 %), будинків і пансіонатів відпочинку – на 6 од. (8,2 %), баз та інші закладів відпочинку – на 60 од. (4,6 %).

Станом на кінець 2020 року санаторії та інші рекреаційні заклади традиційно посідають провідне місце в структурі санаторно-курортних та рекреаційних закладів України (74,4%).(рис. 2.4.).

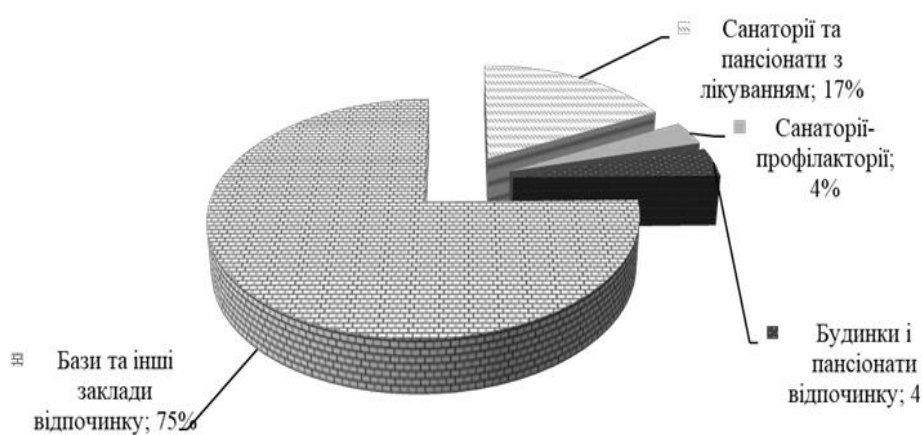

Рис.2.4. Структура санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні, станом на кінець 2020 р.[27]

Кількість закладів цілорічного перебування дітей зменшилася на 417 (4,3%) у 2018 році порівняно з 2017 роком та на 520 (5,6%) у 2019 році порівняно з 2018 роком. Водночас кількість місць у 2019 році збільшилася на 4 (4,3%) порівняно з 2018 роком. Водночас кількість дітей, які відпочили та оздоровилися в дитячих закладах, зменшилася з 970 000 у 2017 році до 907 000 у 2019 році.

На жаль, у 2020 році через епідемію COVID-19 не було можливості провести повноцінну літню оздоровчу кампанію. У 2020 році більшість споживачів надавали перевагу базам відпочинку (765 064, що на 9 124 (1,2%) менше, ніж у попередньому році) та санаторіям (358 243), що на 61 307 (14,6%) менше, ніж у 2019 році. Запровадження карантинних обмежень через пандемію COVID-19 також зменшило попит на інші заклади, такі як пансіонати з лікуванням, цілорічні дитячі оздоровчі заклади, санаторії та санаторії-профілакторії, а також одно- та дводенні оздоровчі заклади.

Загальна кількість людей, які перебували в українських закладах охорони здоров'я протягом аналізованого періоду, зменшилася на 76 327 (5,7%). Така тенденція свідчить про те, що в цілому попит на медичні послуги в Україні знижується. Це пов'язано з нестачею коштів на капітальні інвестиції в санаторії, старінням матеріально-технічної бази та зниженням якості послуг.

Слід зазначити, що показники структури доходів українських закладів охорони здоров'я (юридичних осіб) безпосередньо залежать від їх типу та підпорядкованості (форми власності). Наприклад, державні та комунальні заклади охорони здоров'я мають спеціалізовані медичні відділення та надають обмежену кількість додаткових послуг. Їх діяльність є неприбутковою і фінансується з бюджету, при цьому в середньому 85% доходів вони отримують від продажу путівок, близько 5% - від продажу лікарняних ліжок і 10% - від надання додаткових послуг.

Оскільки вони фінансуються в рамках системи соціального страхування для поліпшення здоров'я працівників, відомчі заклади та

заклади, що фінансуються приватними структурами, не ставлять за мету отримання прибутку від своєї діяльності. Комерційні заклади охорони здоров'я різних форм власності та організаційно-правових форм спеціалізуються на наданні лікувальних, діагностичних та додаткових послуг, як правило, протягом короткого періоду часу та із залученням споживачів.

2.3. Шляхи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні

Туристична галузь одна з найперспективніших статей бюджету і вирішення питання її стратегічного розвитку є пріоритетним. В Україні розвиток санаторно-курортних та рекреаційних територій і туристичного сектору є пріоритетним напрямом розвитку економіки.

Шляхи подальшого розвитку туристично-рекреаційної галузі відображені в документах стратегічного планування. Метою національної програми є створення в Україні сучасного міжнародного туристичного центру, що відповідає критеріям цілорічної доступності, затребуваності та конкурентоспроможності.

Основними проблемними питаннями у цільовій програмі було визначено: – високий рівень зносу основних фондів та медичної бази колективних засобів розміщення;

- невідповідності завдань збереження екологічно-чистого природного середовища для забезпечення функцій рекреаційного регіону;
- високий рівень «тінізації» ринку надання туристських послуг;
- сезонність роботи санаторно-курортного комплексу;
- нерівномірність розвитку туристичного потенціалу регіону.

Уряд України визначив формування сучасного туристично-рекреаційного потенціалу, що характеризується конкурентоспроможністю, попитом, різноманітністю оздоровчих послуг та якістю послуг, як стратегічну мету розвитку.

Окрім цього, державним органам у цій сфері необхідно забезпечити широку інформаційну підтримку. Це можна зробити, розробивши чітку національну програму зі зміцнення іміджу регіону, створення та просування туристичного бренду, який би фокусувався на унікальності та перевагах оздоровчого туризму. Для цього необхідно підвищити рівень розвитку інфраструктури на об'єктах, розробити рекламні кампанії для залучення туристів до санаторно-курортних закладів для лікування, реабілітації та профілактики у пікові періоди, а також усунути причини пікових навантажень на ці об'єкти в літній період. Перехід підприємств галузі на цілорічний операційний цикл буде забезпечено шляхом реконструкції баз відпочинку та пансіонатів на засадах державно-приватного партнерства. Це найбільш перспективний та інноваційний спосіб об'єднання зусиль держави та приватного сектору, що призведе до збільшення потоку внутрішніх та іноземних туристів за умови стратегічно скоординованої політики.

Щоб вирішити екологічні проблеми необхідно забезпечити досягнення нормативної якості навколишнього природного середовища для освоєння рекреаційних ресурсів, їх раціональне використання, охорону та відновлення. Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що Україна має перспективи для розвитку медичного та оздоровчого туризму. Серйозних результатів можна досягти, якщо враховувати сильні сторони України та продумано розвивати наявні туристично-рекреаційні ресурси. Для подальшого розвитку лікувально-оздоровчих дестинацій слід дотримуватися наступних напрямків:

1. Збільшення туристичного потоку (за рахунок внутрішніх туристів), а також підвищення попиту на лікувально-оздоровчий туризм як серед осіб похилого віку, так і молоді.

2. Зростання якості обслуговування відповідно до закордонних стандартів та досягнення оптимального співвідношення «ціна-якість».

3. Забезпечення сфери кваліфікованими кадрами у сфері курортології, зростання професіоналізму та творчої ініціативи працівників цієї сфери.

4. Формування позитивного іміджу України як цілорічного, безпечного та комфортного туристичного регіону (створення впізнаваного бренду курортного регіону).

5. Застосування механізмів державно-приватного партнерства для ефективного процесу розвитку санаторно-курортної галузі.

Представлені в цьому розділі стратегії перетворення українського курортно-туристичного сектору мають потенціал позитивно вплинути на галузь, підвищити її привабливість та конкурентоспроможність на сучасному ринку туристичних послуг. Враховуючи зростаючий інтерес до внутрішнього туризму як глобального явища, вибір належних стратегій, таких як підвищення якості обслуговування, розширення асортименту лікувально-оздоровчих програм та використання конкурентних переваг, робить курорти більш доступними та привабливими для українських громадян, а також сприяє збільшенню їхнього попиту на міжнародному туристичному ринку, що допомагає їм зайняти власну нішу в галузі міжнародного туризму.

Розвиток державного регулювання туристичної діяльності в Україні відбувається в умовах поступового ослаблення адміністративного контролю та зростання обсягів договірної регулювання між суб'єктами господарювання і споживачами. Це призводить до активізації механізмів конкуренції та саморегулювання, що в свою чергу сприяє підвищенню якості та різноманітності послуг у секторі туризму. Однак, необхідно враховувати, що головною метою туристичної галузі є отримання прибутку, що може призводити до вторинності суспільних інтересів у відсутність адекватного державного контролю. Впровадження лише саморегулювання може бути загрозою соціальній захищеності громадян у критичних галузях, таких як лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризму. У цьому контексті важливим є забезпечення належного захисту прав і свобод громадян через обмежене, але ефективне державне втручання. Державне регулювання має бути спрямоване на забезпечення стабільності в економічній діяльності та захисту інтересів споживачів, уникаючи як надмірного, так і недостатнього

впливу. Для ефективного розвитку сектору лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму в Україні необхідно розвивати комплексний підхід до державного регулювання, що враховуватиме специфіку цієї галузі, зокрема застосування ефективних інструментів контролю та стимулювання.

Україна має значний потенціал для розвитку оздоровчого туризму завдяки наявності різноманітних природних ресурсів та інфраструктури, необхідних для створення і успішного функціонування санаторно-курортних закладів. Однак пандемія COVID-19 серйозно ускладнила ситуацію у туристичній галузі загалом і зокрема в оздоровчому туризмі. Аналіз структури закладів лікувально-оздоровчої сфери показує, що санаторії та інші рекреаційні заклади залишаються провідними у цій галузі, однак спостерігається тенденція до зменшення їхньої кількості у зв'язку з фінансовими труднощами, епідеміологічними обмеженнями та нестабільністю економічної ситуації. Вплив пандемії також відобразився на дитячих оздоровчих закладах, де спостерігалася зменшення кількості дітей, що відпочивають, та місць для них, що свідчить про складні умови для організації літніх оздоровчих кампаній. Тож, важливо активно підтримувати інфраструктуру лікувально-оздоровчого туризму, розробляти нові стратегії приваблення туристів, підвищувати якість послуг у санаторіях та базах відпочинку, а також забезпечувати фінансову стабільність закладів через нові фінансові механізми та інвестиції у їх розвиток.

Основними проблемами, які стримують розвиток оздоровчого туризму в Україні, є пандемія та війна в країні, що призвели до зменшення кількості підприємств і обсягів наданих послуг. Також існують проблеми у вигляді застарілої матеріально-технічної бази та низького рівня сервісу в санаторіях та готелях, відсутності інновацій у сфері охорони здоров'я та недостатньої розвиненості анімаційної діяльності. До цього долучаються недосконала система оподаткування, що стримує інвестиції в рекреаційну інфраструктуру та оздоровчі комплекси, високі ціни на енергоносії та продукти харчування, що призводить до зростання вартості послуг рекреаційних зон. Крім того,

складна політична та економічна ситуація в країні впливає на зменшення кількості іноземних туристів, які обирають Україну для внутрішнього та медичного та оздоровчого туризму. Ці фактори створюють виклики, які потребують системного підходу для їх вирішення та підтримки розвитку оздоровчого туризму в Україні.

РОЗДІЛ 3

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ: АНАЛІЗ ТА ПОРІВНЯННЯ

3.1. Світова практика формування туристичного продукту лікувально-оздоровчого туризму

За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) оздоровлення, лікування та реабілітація у XXI ст. стали одним з найбільших туристичних мотивацій. Незважаючи на низку істотних регіональних та глобальних викликів – природних катаклізмів, терактів, епідемій, техногенних катастроф, міжнародних військових конфліктів, з якими зараз світ стикається після Другої світової війни, аж до 2020 року не було відзначено жодного значного спаду темпів зростання міжнародного туризму. Кількість міжнародних туристів щороку збільшувалася і 2021 року становила 1,5 млрд осіб. Більше ніж половина (55 %) міжнародних туристів подорожувало для відпочинку та інших розваг, з них 28 % туристів подорожувало з різних причин, серед яких і лікувально-оздоровчі[3]. Отже, лікувально-оздоровчий туризм набув глобального масштабу.

Проте, ситуація різко змінилася наприкінці 2019 – на початку 2020 року, та в лютому 2022 року, коли суттєві зміни у повсякденні умови суспільного життя внесла пандемія коронавірусу та згодом повномасштабна війна в центрі Європи, які фактично «зупинила» значну кількість галузей. Найбільш постраждалими від самої пандемії та заходів, спрямованих на стримування поширення вірусу Covid-19, виявилися сфери сервісу та туризму. У зв'язку з цим, особливої актуальності набувають питання забезпечення розвитку як всієї туристичної галузі, так і окремих видів туризму в сучасних умовах карантинних обмежень та невизначеності терміну їх запровадження.

Стрімкий розвиток лікувально-оздоровчого туризму у Центральній та Східній Європі відбувається завдяки використанню великому спектру цілющих природно-кліматичних ресурсів при порівняно низьких цінах на курортне обслуговування. Використовуючи сучасні методи профілактики оздоровчий туризм набуває популярності та здобуває конкурентну перевагу у наданні послуг профілактики захворювань, досягаючи високий терапевтичний ефект. За останні роки відомі європейські центри збільшили перелік лікувально-оздоровчих послуг для відвідувачів курортів. Розширилася також і географія відвідувачів курортів в тому числі іноземних туристів, що прибувають на курортно-санаторне лікування. Наприклад тільки одна знаменита чеська здравниця Карлові Вари щорічно приймає понад 50000 осіб з усіх п'яти континентів.

Серед лідерів лікувальних курортів завжди є країни Західної Європи, це Німеччина, Австрія, Швейцарія, Франція та Італія. У Польщі, Угорщині, Словаччині та Болгарії стрімко розвивається медичний та оздоровчий туризм, а оздоровчі програми пропонуються на морських і спа-курортах. Іспанія, Португалія та Греція приваблюють туристів на морські курорти з добре розвиненими програмами таласотерапії. Морські кліматичні курорти Ізраїлю (курорти Мертвого моря), Єгипту і Туреччини продовжують залишатися традиційними місцями оздоровчого туризму[19]. Лікувальний туризм-одне з найперспективніших напрямків в індустрії туризму, засноване на профілактичному напрямку сучасної медицини і моді на здорове тіло і фізичну активність. Лікувальний туризм як вид туристської діяльності передбачає надання послуг, заснованих на створенні лікувальних, діагностичних, реабілітаційних, профілактичних і оздоровчих сервісів для туристів, які перебувають поза домом і мають на меті відновлення власного здоров'я[12].

У світі Європа є найбільшим ринком SPA-послуг з точки зору доходів, кількості SPA-центрів та їх співробітників (таблиця 3.1). У 2020 році було 183,6 спа-центрів, які отримали дохід у розмірі 22 618 мільйонів ієн,

забезпечивши 441 768 робочих місць. Європейська асоціація спа-послуг (ESPA) оголосила про те, що задекларувала 180 мільйонів ночей у спа-комплексах Європи. Важливо зазначити, що більше половини ночівлі (100 млн людей) припадає на Німеччину. У таблиці 3.2 наведено найбільші SPA-ринки Європи.

Таблиця 3.1.

SPA-інфраструктура в Європі у 2021 р. [12]

	Кількість, од	Доходи, млрд дол США	Кількість працюючих осіб
Денні/клубні/спа-курорти	14,935	7,56	237 482
Спа-готелі	4,298	4,62	84 129
Спа-дестинації та оздоровчі курорти	1,204	4,94	91 981
Медичні спа	916	0,86	9 252
Інші	1,265	0,38	18 924
разом	22,618	18,36	441 768

Таблиця 3.2

Найбільші спа-ринки Європи у 2021 р. [12]

Країна	Оціночна кількість закладів	Доходи від закладів, млрд дол.США
Німеччина	3 973	3 841,5
Франція	2 748	2 296,0
Італія	2 369	2 235,3
Великобританія	2 465	1 723,4
Іспанія	1 814	1 526,1
Австрія	997	1 218,3
Швейцарія	553	701,2
Греція	470	423,2
Нідерланди	505	365,0

Як видно з таблиці 3.2, SPA-лікувального сектору, яку веде «GlobalSpaSummit» не враховує традиційні санаторно-курортні об'єкти пострадянського простору. Проте, ні статистика, ні усталена ідеологія лікування не відносять санаторій до SPA-сектору – зміни помітні тільки на

рівні приватних підприємств санаторно-курортного лікування, які розвиваються дуже швидкими темпами. Також очевидно, що загальна світова статистика GlobalSpaSummit не включає дані про більш ніж 3000 санаторно-курортних установах України, що налічують близько 50 тис ліжок.

Німеччина є найголовнішою SPA-дестинацією Європи. Оскільки, значна її частина споживачів є внутрішніми туристами, SPA-лікувальний туризм та SPA-велнес концепції тут отримали неабияку підтримку на державному рівні у вигляді промоції та маркетингу. З огляду на це, Німеччина для SPA-лікувальної галузі України, одночасно виступає в ролі як конкурента, так і потенційного ринку постачальника туристів. А популяризація традиційних та сучасних SPAвелнес концепцій серед мешканців Німеччини підсилює маркетингові кампанії багатьох SPA-дестинацій світу, спрямовані на цей споживчий ринок.

Багато європейських туристів, маючи на меті дешевий відпочинок, вдаються до послуг лікувально-оздоровчих закладів країн Центральної та Східної Європи, таких як Болгарія, Хорватія. Чорноморські курорти Болгарії (Златі Пяски, Поморіє, Святий Костянтин та Єлена) характеризується лікуванням радикуліту, легеневих захворювань, хвороб опорно-рухового апарату. Природні лікувальні ресурси при цьому – сірчані джерела, термальні мінеральні джерела, лікувальні грязі, соляні лікувальні води.

Середземноморські курорти Хорватії (Істрія, МакарскаРів'єра, Корчула й Дубровнік, Нафталан) характеризується лікуванням ревматичних, гінекологічних захворювань, первинного та вторинного безпліддя, хронічних запальних процесів, післяопераційних станів. Природними лікувальними ресурсами тут є термальні та мінеральні джерела, лікувальна нафта.

Перспективним у плані просування SPA лікувального туризму серед поляків є те, що більшість з них (67 %) на запитання щодо життєвих пріоритетів, зазначило добру форму та здоров'я. Дещо важливішим за цей пріоритет є проведення часу з родиною та друзями, який відзначили 72 % опитаних. За інформацією Польського інституту туризму у 2021 р. поляки

здійснили майже 7,7 млн. подорожей. Польща є однією з десяти країн Європейського Союзу – є постачальників туризму (за кількістю ночівель). Найбільш привабливими напрямками оздоровлення для туристів з Польщі є Австралія, Іспанія, Японія, Франція та Італія.

В онлайн дослідженні, яке провела «VisitBritain», поляки зазначали, що місце відпочинку вони обирають в першу чергу через красу краєвидів (81%), історію та культуру (61 %), кліматичні умови (52 %). Багато любить досліджувати нові місця подалі від гучних натовпів (66 %), відвідування відомих атракцій також є привабливим для поляків (71 %). Близько 27 % поляків вважають, що ідеальним місцем для їх відпочинку є пляж.

За інформацією Польського інституту туризму приблизно 4 % всіх внутрішніх подорожей поляків були здійснені з метою оздоровлення та лікування (у Польщі налічується 44 лікувальних курорти та 70 місцевостей зі спа-можливостями). Більшість поляків подорожували у 2020р. з метою відпочинку (приблизно 53 %, стосується внутрішніх та зовнішніх подорожей). Міжнародні подорожі з метою лікування/здоров'я взагалі не відокремлювалися у цей період з-поміж інших видів подорожей. Вочевидь, при виході на цей ринок потрібно враховувати загальні тенденції на європейському спалікувальному ринку й мати на увазі, що поляки старшого віку добре обізнані з традиційним спа-лікувальним сектором.

Дослідження Європейської комісії у 2021 р. – для 4,5 % поляків серед мотивацій до відпочинку в 2020 р. визначає «велнес, оздоровлення та спа» (середньоєвропейський показник склав 3,3 %), у той час як просто «відпочинок та рекреація» стали основними мотивами для подорожей 48 % поляків. Це ж дослідження також демонструє, що вирішальним чинником при виборі місця відпочинку для поляків є ціна (36 %), розумне співвідношення ціни та пропозиції, стан довкілля та соціальні питання (по 14 %). Одночасно для польської молоді вирішальними є добре співвідношення пропозиції та ціни, цікаві міста, доброзичливі люди, смачна їжа. Натомість у європейських країнах, зокрема Німеччині, розвинувся та процвітає медичний

лікувальний туризм (відомі своєю якістю спа-клініки тут надають терапевтичні та оперативні послуги пацієнтам з клінічними показаннями та бажаним скорегувати власне тіло).

Цікаві тенденції характерні для країн колишнього соціалістичного табору (зокрема, Угорщина, Чехія, Польща, Румунія, Болгарія, Словаччина, Словенія, Чорногорія, Хорватія, країни Балтії), населення яких, до речі, за певних умов можна розглядати як потенційну споживацьку аудиторію Кримських курортів. У світлі різкого скорочення урядових вливань у систему охорони здоров'я в цих країнах, лікувальний туризм тут набув більшого оздоровчого забарвлення, аніж лікувального (основні доходи традиційні спа-заклади тут наразі отримують від туристів, які піклуються про покращення свого вигляду, відпочинок, відновлення, попередження захворювань тощо).

В Угорщині поява лікувально-оздоровчого туризму можна простежити з кінця 1990-х років. Цей вид оздоровчого туризму стає все більш популярним. На додаток до зростаючого попиту та соціально-економічних перетворень на національному рівні, це також пов'язано з підвищенням обізнаності про здоров'я та навколишнє середовище. У попередні роки все більше компаній створювались для надання профілактичних та оздоровчих послуг, що відповідають міжнародним тенденціям.

На даний момент оздоровчі послуги надаються в таких населених пунктах:

- оздоровчих готелях або оздоровчих секціях комерційних закладів різної кваліфікації (наприклад, лікувальні лазні);
- спеціальні підрозділи лікувальних, термальних і пригодницьких ванн, центри здоров'я;
- провайдери денних оздоровчих послуг, включаючи оздоровчі центри: це заклади, що надають широкий спектр оздоровчих послуг, лазень, саун, релаксації, фітнесу, спорту та пов'язаних косметичних послуг.

На додаток до традиційного і всесвітньо відомого медичного туризму, Угорщина також постійно розширює спектр оздоровчих послуг і

потенційних ресурсів в майбутньому, оскільки сьогодні всі постачальники послуг в Угорщині прагнуть стати напрямками медичного туризму і усвідомлюють потенційне зростання попиту на послуги, пов'язані зі способом життя. У розвинених країнах, які є найважливішим сировинним ринком, зростання чисельності літнього населення є найбільш характерною демографічною тенденцією. Старші мандрівники, які піклуються про своє здоров'я та мають великий досвід подорожей, забезпечують ефективний попит на оздоровчий туризм. Крім того, в суспільстві соціального забезпечення існує гостра потреба в поєднанні самофінансування оздоровчих заходів з досвідом подорожей.

Традиційний лікувальний туризм, який мав на меті лікування існуючих захворювань та відновлення здоров'я, зазнає в Європі спаду. Цю трансформацію стимулюють демографічні, економічні зміни та зміни способу життя. Під такими змінами маються на увазі передусім фізичне старіння традиційних клієнтів лікувального туризму. Тих, хто покидає ринок, замінює дедалі менша кількість молодших людей.

Дослідники зазначають такі основні причини даної тенденції:

- сучасне населення є здоровим і активним ніж минулі покоління, має більший дохід та шукає продукти та послуги, які допомагають їм підтримувати молодість та почуватися краще;

- в середині 90-х років в системі охорони здоров'я більшості європейських країн суттєво зменшилося субсидування традиційних спа/термальних курортів. Це відповідно збільшило витрати рекреантів (так званих, соціальних туристів) й суттєво змінило їх число. В результаті спазаклади були змушені або боротися за комерційного туриста, або зникнути з ринку;

- змінилося усвідомлення цінності здоров'я: відбувся перехід від пасивного до активного здоров'я. Зростає кількість людей, які мотивовані піти вище звичайного рівня здоров'я й зосереджуються на попередженні захворювань та пошуку фізичного, духовного й розумового благополуччя.

3.2. Моніторинг глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму

Моніторинг глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму дозволяє прослідкувати і збагнути глобальні закономірності розвитку галузі, місце України на міжнародних ринках, переваги та виклики для вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму.

За останні роки у світі охоплюють в середньому за рік понад 950 млн. мандрівників, що є співрозмірним близько 13-14% населення планети[24]. Причому, причиною більше половини міжнародних подорожей стали відпочинок та рекреація. За останні п'ять років ділові поїздки склали дещо більше ніж 15%, та понад 25% (близько 245-250 млн. подорожей) припадало на подорожі з інших причин, такі як відвідування друзів та родини, релігійне паломництво, оздоровлення тощо[22]. Остання категорія якраз охоплює туристів, які подорожують з лікувально-оздоровчою метою.

Оздоровчий відпочинок в СПА і велнес-центрах - бізнес, орієнтований в майбутнє. Згідно зі статистикою TUI AG[29], одного з найбільших в Європі туристичних концернів, сьогодні близько 40% громадян Німеччини цікавлять оздоровчі тури. Як вважають у Європейській курортній асоціації (ESPA) близько 20 мільйонів європейців відвідують курорт, принаймні, один раз на рік. За даними НДІ ринкової економіки у Франкфурті, близько третини туристів з Німеччини відвідують спа- і велнес-центри Австрії, що дає австрійським курортам дохід 17-19 мільярдів євро у рік. В Австрії близько 8 000 000 жителів і близько 700 спа- і велнес-готелів, які приносять щорічний дохід більше ніж 1 мільярд євро. В Австрії відзначено щорічне зростання попиту турів в Спа-центри на 10%, що становить 10% від числа всіх іноземних туристів, а це 11 мільйонів чоловік, які щорічно приїжджають на альпійські курорти за здоров'ям [10].

На сегмент оздоровчого туризму припадає до 15% всього міжнародного відпочинкового ринку (тобто понад 138 млн. осіб

подорожували тільки з причин оздоровлення). Тут варто зазначити, що темпи зростання спа-лікувального туризму є найбільшими з-поміж усіх секторів туристичної галузі: Світовий Банк відзначає зростання галузі приблизно на 30% щорічно, тоді як туристична індустрія в цілому щорічно зростає в середньому на 4-5%.

Як впливає зі звітів «TheGlobalSpaEconomy» доходи від діяльності спа-закладів в середньому протягом року становили близько 4648 млрд. дол. США. Окрім того, спа-лікувальний туризм зарубіжні експерти пов'язують з іншими напрямками економіки, які також сприяють утвердженні концепції здорового способу життя та благополуччя (наприклад, індустрія краси, фітнес, велнес медицина та здорове харчування). Такі галузі представляють глобальний ринковий сегмент, що переважив за 1 трильйон дол. США[21].

ФахівцямиGlobalSpaSummit зазначається, що близько 88% спаподорожей (подорожі тривалістю понад одну ніч, мотивацією мандрівників під час яких стало отримання спа-послуг) здійснюються в межах країн проживання туристів, а 12% мають міжнародний характер.

Найбільшим сучасним спа-туристичним регіоном у світі за кількістю подорожей є Азіатсько-Тихоокеанський регіон (сюди було здійснено близько 54 млн. спа-подорожей). Проте доходи від спа-подорожей найбільшими є в Європі, що заробляє майже вдвічі більше ніж Азіатсько Тихоокеанський регіон. Основними міжнародними спа-напрямами (за кількістю подорожей) в Європі є Іспанія, Італія, Франція, Німеччина, Великобританія та Австрія. Внутрішній туризм в Європі є найбільш розвинутим у Німеччині, Італії, Франції, Великобританії, та Фінляндії. Сумарно діяльність світових спа принесла майже 49 млрд. дол. США та забезпечила роботою 1,25 млн. працівників. Найбільш вагомою при цьому стала діяльність денних спа та спа-готелів/курортів [4].

Останніми роками прослідковується жорстка конкуренція двох найбільших ринків, а саме азійського, лідера за кількістю подорожей, та європейського ринку, лідера за доходами. В сумі ці два ринки забезпечують

рівно дві третини загального обсягу інвестицій у спа-лікувальну галузь світу. Європейський показник навряд чи включає дані по Україні, втім українські інвестиції є настільки незначними, що не можуть суттєво вплинути на міжрегіональний баланс у світі. Інвестиції продовжуватимуть зростати, що також засвідчило опитування представників галузі, що проводилося на замовлення GlobalSpaSummit і зазначалося у їхньому звіті для 2021р. 89% респондентів – представників галузі зазначили, що вони планують інвестувати у розвиток послуг та продуктів, пов'язаних з концепцією велнесу, у наступні 5-10 років. Так дає їм підстави вважати інший показник: 91% опитаних тут представників галузі зазначено, що впровадження таких послуг принесло їм додаткові надходження. Говорячи про, власне, реакцію на нові ринкові тенденції спагалузі, 76% її представників зазначено, що ними було запроваджено нові продукти/послуги за останні 5 років, 54% – використовували нову маркетингову термінологію, техніки чи канали, 48% – виходило на нові цільові групи споживачів, 48% - навчали працівників, 38% –перереформували існуючі послуги/продукти. Зазначене свідчить про гнучкість сучасної ринкової пропозиції, її здатність реагувати на зміну попиту й водночас – це свідчення зростаючої конкуренції у світовій спа-лікувальній галузі, що на пряму стосується України та її окремих регіонів[25].

Професіоналізація лікувально-оздоровчого туризму зросла за останні декілька років шляхом створення галузевих асоціацій. Показово, що професійні асоціації як правило об'єднують і традиційні лікувальні спа, і сучасні спа-готелі/курорти. Це зайвий раз підтверджує наявність єдиного спа-кластеру, для якого виробляється єдина маркетингова політика та менеджерська стратегія. Головною місією професійних асоціацій є гарантування стандартів якості спа-послуг через присвоєння знаків якості, сертифікацію та контроль за дотриманням сертифікаційних вимог. Такими є, наприклад, програма сертифікації Європейської СПА Асоціації (ESPA), яка складається з двох напрямків: сертифікат якості спа-лікувальних закладів (спа-клінік) та спа-готелів (EUROPE SPA Medquality) та сертифікат якості

готелів з послугами велнесу (EUROPESPA Wellnessquality), а також програма сертифікації об'єднань BestHealthAustria та AlpineWellness (реалізується з 2003 року за підтримки Федерального міністерства економіки, Міністерства охорони здоров'я та торгово-економічною палатою Австрії).

3.3. Використання кращого світового досвіду в забезпеченні конкурентоспроможності туристичних продуктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму

У попередніх розділах було встановлено, що Україна має високу ймовірність розвитку оздоровчого туризму і має всі можливості для створення передумов для перетворення в ефективний фактор соціально-економічного розвитку держави. Однак матеріально-технічна база медичного та лікувально-оздоровчого туризму знаходиться на низькому рівні. Це супроводжується зниженням якості надання послуг. Виходячи з вищевикладеного, вивчення досвіду реалізації програм закладів медичного та оздоровчого туризму в найбільших країнах світу засноване на постановці завдань і розвитку країни як головного курорту Європи.

Для виявлення проблем і перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні проведено порівняльний аналіз з такими країнами Центральної Європи як: Польща, Чехія, Угорщина, та Словаччина. Оскільки, вони найближчими сусідами нашої країни, та надають послуги лікувально-оздоровчого туризму високої якості, що пояснюється наявністю сприятливих природних умов, та ресурсів, а також відповідної інфраструктури. Історія розвитку курортної справи в аналізованих країнах, як і в Україні нараховує більше 500 років. Тому початок розробки курортів Україною, Польщею, Чехією, Угорщиною, та Словаччиною співпадає у часі(таблиця 3.3.).

Таблиця 3.3.

**Періодизація розвитку курортної справи у країнах регіону та
Україні [8,с. 110]**

Період	Польща	Чехія	Угорщина	Словаччина	Україна
Зародження (XIV- XV ст.)		Карлові вари (1370)	Хевіз(1328)		
Становлення (XVI - XVIII ст.)	Криниця	Франтішкові Лазні (1793)	Балатонфюред (1772)	Бардейов (1505), РаецькеТеплі це (1578), (1610), П'єштяни (1772)	Шкло (1576), Лумшори (1631), Саки (1799)
Активний розквіт (XIX - XX ст.)	Велічка (1826), РабкаЗдруй (1953)	Маріанські Лазні (1808), Яхимів (1906)	Будапешт (1937)		Трускавець (1827), Одеса (1829), Бермінводи (1862), Моршин (1877), Миргород (1917), Хмільник (1934), Шаян (1958)

В Україні знаходиться 58 курортів (45 з яких – загальнодержавного і міжнародного значення), у той час, як у Польщі – 43, Чехії – 33, Угорщині – 22 та у Словаччині – 18. Найбільша концентрація лікувально-оздоровчих закладів в Україні зосереджена у районі Західних Карпат, та їх відрогах. Польська бальнеологія представлена 9-ма видами мінеральних вод, чеська – 8, угорська – 7, словацька – 6 видами. На території України мінеральні води знаходяться майже у кожній області (окрім Чернівецької). Грязелікування у країнах Центральної Європи представлено двома видами лікувальних грязей (торф'яними і сульфідними муловими). Лікувальні пелоїди в Україні

представлені торф'яними, сульфідними муловими, та сопковими видами. У країнах регіону кліматичні умови схожі до українських: помірно-континентальний клімат, що переходить у середземноморський на півдні. Окрім того, Україна має вихід до Чорного та Азовського морів на відміну від Чехії, Угорщини, Словаччини, які взагалі не мають виходу до моря.

Найвищий відсоток кліматичних процедур в досліджуваних країнах регіону припадає на гірські, низинні і приморські райони. У свою чергу, різноманітність рельєфу території України (ліси, лісостепу і степняки, гірські і прибережні райони, унікальний мікроклімат соляних шахт) створює ідеальні умови для кліматичної обробки, тому ми відзначаємо, що природні умови і ресурси, якими володіє наша країна, повинні бути раціонально використані для розвитку курорти і туристична інфраструктура нітрохи не поступаються таким в досліджуваних країнах Центральної Європи.

Лікувально-оздоровчий туризм у Польщі, Чехії, Угорщині, та Словаччині регулюється на державному рівні законами, нормативно-правовими актами та розпорядженнями Міністерств спорту та туризму, Міністерств охорони здоров'я, Міністерств закордонних справ, транспорту та регіонального розвитку, а також Національних фондів охорони здоров'я. Окрім того, для контролю, й моніторингу за лікувально-оздоровчими закладами функціонують спеціальні асоціації: «Асоціація курортних змін» (Польща); «Союз лікувальних курортів Чеської Республіки», «Чеський туристичний інформаційний центр»; ПАТ «Угорський туризм», «Угорська асоціація лікувального туризму»; «Асоціація спа-курортів Словаччини» тощо [28].

В Україні санаторно-курортна діяльність регулюється Законом України «Про курорти», чинною нормативно-правовою базою, яка регламентує її функціонування, раціональне, й економне використання природних лікувальних ресурсів, та їх охорону, декларуючи доступність лікування для громадян усіх вікових груп, інвалідів, ветеранів війни та праці тощо. Проте, моніторинг природних лікувальних ресурсів, та природних територій

курортів в Україні майже не ведеться, на відміну від вищевказаних країн, крім тих курортів, на яких знаходяться підприємства ПрАТ «Укрпрофоздоровниця». Зазначимо, що в Україні не вистачає єдиного державного органу, який би контролював ринок лікувально-оздоровчих послуг. У Польщі, Чехії, Угорщині, та Словаччині існує можливість лікування, й оздоровлення як за кошти Національних фондів охорони здоров'я, виплат за медичним страхуванням громадян, так і за власні кошти. Чого немає в Україні.

Сервісне управління – пріоритет розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Нині в країні існує традиція академічної школи курортології, фізіотерапії, та відновлювальної медицини, та великий науково практичний досвід у галузі санаторно-курортного лікування. З іншої сторони, активно розвиваються нові напрями профілактично-оздоровчої медицини, в які інвестуються кошти – зростає популярність «SPA&Wellness» індустрії, формується новий сегмент туристичного ринку – лікувальний (медичний) туризм – «medical-SPA».

Лікувальний (медичний) туризм має великий потенціал, і на сьогодні виділяється в самостійний сегмент туристичного ринку з широким колом інвестиційних можливостей: від масштабних готельних об'єктів, що прилягають до клінік, та розміщені у межах міста, до вже існуючих спеціалізованих комплексів з певними модифікаціями в структурі послуг. Однак, нами встановлено у попередньому розділі, що за час карантинних обмежень спричинених COVID-19 зменшилась кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, санаторіїв-профілакторіїв, дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

Проте, не дивлячись на негативну динаміку, простежуються чіткі умови для розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Саме залучення іноземних громадян для лікування, і реабілітації в країні надасть шанс на відновлення медичної галузі, та розвиток окремих рекреаційних регіонів, створить нові робочі місця, призупинить міграційні процеси, коли

найбільш кваліфіковані медичні працівники виїжджають за кордон. Зауважимо, що розвитку в'їзного туризму в Україні перешкоджає рівень сервісу, а не відсутність високотехнологічної медицини, й кваліфікованих лікарів (спеціалістів). Але прогрес у цій сфері може бути 87 досягнутий, якщо буде єдина координація діяльності клінік, й туристичних агентств в забезпеченні необхідних, і достатніх умов для лікувально-оздоровчого туризму в Україні. З цього приводу Н. І. Ведмідь вказує, що «для вирішення питань розвитку сервісу в галузі лікувально-оздоровчого туризму потрібна реалізація положень сервісного управління»[4,с. 44].

Сутність сервісного управління визначає орієнтацію на якість сервісу, яка має суттєве значення для управління санаторно-курортними, і оздоровчими підприємствами. Від здравниці до дестинації. Закордонний історичний досвід розвитку лікувально-оздоровчої галузі демонструє комплексний підхід поєднання сучасних лікувально-профілактичних технологій із застосуванням елементів туристичного бізнесу – потужної індустрії відпочинку, та розваг. У світі «Health-resort» комплекси, які розміщені на курортах, відносяться до організацій індустрії гостинності, яка, в свою чергу, є невід'ємною частиною сучасної індустрії туризму. Для вироблення ефективної моделі організації українського санаторно курортного комплексу в системі туризму, на нашу думку, доцільним є розвиток курортів за функціональним вектором «дестинації оздоровлення» (від англ. Destination – призначення, місце призначення). Обґрунтуванням цього підходу слугують передумови.

Можна сказати, що «дестинація оздоровлення» є певною обмеженою територією, на якій розміщені санаторно-курортні заклади, які реалізують у рамках території санаторно-курортні, та туристичні послуги, які використовують природні лікувальні ресурси, і підприємства туристичної, та курортної інфраструктури. Стан «дестинації оздоровлення» безпосередньо залежить від місцевого соціуму, територіального розміщення, рівня розвитку, й ступеня впливу інших галузей економіки регіону, або країни, підприємств

інших галузей, розміщених на даній території, та інших чинників. О.А. Нікітіна зазначає, що «дестинація оздоровлення» взаємодіє з територіями, які генерують споживачів санаторно-курортних послуг.

Управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму будується на комплексних, та цільових програмних документах щодо розвитку туризму, й курортів на певний часовий період. Основу в санаторно-курортному комплексі посідають суб'єкти господарювання, які продукують послуги, що спрямовані на запобігання втратам рекреаційної складової людського капіталу. Результати аналізу нормативно-правових актів свідчать про неоднозначність виокремлення типів суб'єктів надання санаторно-курортних послуг. Зокрема, Закон України «Про курорти» такими суб'єктами визначає санаторно-курортні заклади, що «розміщені на території курортів». При цьому, в Постанові Кабінету Міністрів України «Загальне положення про санаторно-лікувальний заклад» від 11.07.2001 р. № 805 йдеться не про розміщення, а використання ресурсів курортів (лікувальних грязей, озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами тощо), та застосування фізкультурної, дієто-, фізіотерапії, інших методів санаторно-курортного лікування».

Дані документи констатують, що перелік та напрями спеціалізації санаторно-курортних закладів України затверджуються центральним органом виконавчої влади з охорони здоров'я. Наказом МОЗ України «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських посад, посад фармацевтів, посад фахівців з фармацевтичною освітою (асистентів фармацевтів), посад професіоналів у галузі охорони здоров'я, посад фахівців у галузі охорони здоров'я та посад професіоналів з вищою немедичною освітою у закладах охорони здоров'я» від 28.10.2002 р. № 385[21] до санаторно-курортних закладів віднесено «бальнеологічні лікарні та грязелікарні, дитячі оздоровчі центри, курортні поліклініки, міжнародні дитячі медичні центри, санаторії, санаторії профілакторії»

Особливістю взаємодії суб'єктів рекреаційно-туристичної індустрії є їх регіональна спрямованість, бо головний чинник виробництва в даній сфері – природні ресурси. Саме тому, основною ознакою формування об'єднання довкола, чи на базі курорту, є територіальна приналежність до певної місцевості, де ці ресурси сконцентровані. Таким об'єднанням і може бути саме лікувально-оздоровчий кластер. Характерною особливістю кластера є не лише взаємодоповнюваність підприємств, які до нього належать, але й неможливість функціонування їх поза рекреаційно-туристичною сферою. Саме тому, нова модель організації лікувально-оздоровчого туризму потребує формування інтегрованого механізму державного управління розвитком курортів України.

Здатність панувати в туристичному просторі за рахунок присвоєння дефіцитних туристичних благ – основа конкуренції дестинацій. Конкуренція між дестинаціями йде за туристичні потоки, для чого потрібні інвестиції, які забезпечують дестинації конкурентну перевагу в зростанні доступності. Великі туристичні компанії вважають доступність (accessibility) дестинацій однією з найважливіших складових боротьби за ринок споживача, та її конкурентною перевагою. Вкладення коштів у доступність на сьогодні забезпечує велику вигоду. Для цього використовують принципи, й методи сегментації ринку, які спрямовані на виявлення потенційних груп споживачів конкретного туристичного продукту.

У цьому аспекті важливо наголосити на іміджевій складовій конкурентоздатності дестинації. Імідж та конкурентоспроможність дестинації – два поняття, що взаємопов'язані один з одним. Привабливий туристичний імідж значно підвищує конкурентоспроможність території, підкреслюючи її унікальні особливості та залучаючи до регіону цільові групи за різними інтересами. Висока конкурентоспроможність неможлива без ефективного, та сформованого іміджу. Маркетинговий підхід до дестинації передбачає розробку комплексного продукту дестинації, який буде пропонуватися туристу, як єдине ціле. Усі елементи продукту дестинації

повинні відповідати один одному, та потребам цільового сегмента. Коли у дестинації є декілька цільових сегментів, що принципово відрізняються за своїми мотивами, вимогами, й очікуваннями туристів, необхідно розробити продукт для кожного з них.

Отже, основою маркетингу дестинації є формування, й розвиток затребуваного конкурентоспроможного продукту дестинації. Маркетингова стратегія дестинації – це частина масштабної стратегії розвитку туризму, й курортів в регіоні, що включає розвиток інфраструктури, оптимізацію законодавства, розподіл фінансових потоків, залучення інвестицій тощо. Вона визначає хто є потенційними споживачами, який продукт, і з якими характеристиками (властивостями) буде найбільш затребуваний в туристів, що є у дестинації для розроблення цього продукту, як він буде просуватися на ринок.

Резюмуючи, зробимо висновок, що за результатами порівняльної характеристики ринку лікувально-оздоровчих послуг України, та зарубіжних країн виявлено, що український ринок має багато проблем. Тому, для забезпечення конкурентоздатних туристичних продуктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму необхідно:

а) створити єдиний орган контролю, моніторингу, та підтримки курортів й підприємств;

б) розробити законодавчо-нормативні акти, які б виключали суперечності щодо трактування терміну «лікувально-оздоровчого туризму», та його основних понять;

в) реконструювати старі заклади та будувати нові, готельного типу, а також переобладнання номерів на одно- та двомісні;

д) створити та розвивати додаткову інфраструктуру, для проведення вільного часу, що сприятиме тривалішому перебуванню на курортах;

е) підготовка медичного персоналу вузької спеціалізації зі знанням декількох мов, що вплине на підвищення рівня якості обслуговування тощо.

Саме спираючись на можливості використання досвіду зарубіжних країн, серед перспективних напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні можна виділити:

- а) залучення інвестицій на ринок лікувально-оздоровчого туризму;
- б) поліпшення державно-приватного партнерства;
- в) вдосконалення та популяризацію системи медичного страхування населення;
- д) рекламну діяльність із просування лікувально-оздоровчого продукту, та створення санаторно-курортного бренду.

Всі запропоновані напрями сприятимуть розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Лікувально-оздоровчий туризм є значущим сегментом глобальної туристичної індустрії, який зазнав значних змін у світлі різноманітних світових подій, таких як пандемія COVID-19 та військові конфлікти. Незважаючи на виклики, цей сегмент залишається важливим для подорожуючих, що шукають відновлення здоров'я, релаксацію та профілактичне лікування. Глобальний лікувально-оздоровчий туризм сягає різноманітних куточків світу, включаючи Європу, де країни як Німеччина, Австрія, Італія, Іспанія та інші відомі своїми спа-курортами та медичними закладами приваблюють міжнародних туристів. Особливо відмінною є роль Центральної та Східної Європи, які використовують свої природні ресурси та сучасні методи лікування для залучення уваги туристів із різних куточків світу. Крім того, варто відзначити, що специфіка лікувального туризму різних регіонів світу може включати різні підходи до організації та пропозиції послуг. Наприклад, країни Центральної та Східної Європи активно розвиваються завдяки своїм природним ресурсам, в той час як країни Західної Європи відомі своїми високотехнологічними медичними закладами та інноваційними підходами до лікування. Загалом, лікувально-оздоровчий туризм залишається важливою галуззю туристичної індустрії, яка не тільки сприяє економічному розвитку країн, але й відповідає на

зростаючий попит на здоров'я, відпочинок та благополуччя. В майбутньому, з відновленням міжнародних подорожей та подоланням викликів, пов'язаних із здоров'ям, цей сегмент може очікувати подальшого зростання та розвитку.

Моніторинг глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму свідчить, що за останні роки спостерігається значний ріст обсягів лікувально-оздоровчих подорожей. Це свідчить про зростаючий інтерес до оздоровчого відпочинку, зокрема у спа-індустрії та велнес-центрах. Лікувально-оздоровчий туризм становить значну частину міжнародного відпочинкового ринку, а його зростання перевищує темпи розвитку інших секторів туристичної галузі. Професіоналізація галузі підтримується створенням галузевих асоціацій, які забезпечують стандарти якості та сертифікації для спа-і велнес-центрів. На міжнародному ринку спостерігається конкуренція між різними регіонами, такими як Європа та Азія, які забезпечують дві третини інвестицій у спа-лікувальну галузь світу. Інвестиції у розвиток послуг велнесу та здорового способу життя є стратегічними для багатьох учасників ринку, що підтверджується ростом попиту та доходів у цій галузі. Україна, за характеристиками ринку, ще не впевнено входить в міжнародну конкуренцію, але має потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму через свої природні ресурси та курорти.

Аналіз світового досвіду для підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів в сфері лікувально-оздоровчого туризму продемонстрував, що Україна володіє значним потенціалом для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, проте існують значні виклики. Аналіз досвіду країн Центральної Європи, таких як Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина, підтверджує, що ключові аспекти успішного функціонування санаторно-курортних комплексів включають наявність сприятливих природних умов, ефективну правову базу, регулярний моніторинг якості послуг та управлінням, орієнтованим на забезпечення високих стандартів обслуговування. Використання накопиченого досвіду дозволить Україні ефективніше управляти санаторно-курортним сектором, розширювати

медичний туризм і приваблювати іноземних гостей. Проте, для досягнення успіху необхідно системно удосконалювати правову базу, впроваджувати сучасні стандарти управління, підвищувати якість медичних послуг та залучати інвестиції в інфраструктуру. Таким чином, імплементація кращого світового досвіду є стратегічною необхідністю для підвищення конкурентоспроможності українських курортів на міжнародному ринку лікувально-оздоровчого туризму.

ВИСНОВКИ

Науковці і до сьогодні намагаються дати визначення лікувально-реабілітаційному та оздоровчому туризму. Було визначено, що дефініції «лікувальний», «оздоровчий», «реабілітаційний», «медичний» та різні їх поєднання використовуються у якості синонімів у науковій літературі. Хоча на сьогодні немає загальноприйнятого визначення лікувально-реабілітаційного та оздоровчого туризму, його сутність полягає в наданні спеціалізованих послуг, спрямованих на поліпшення здоров'я та загального самопочуття туристів. Цей вид туризму базується на використанні природних лікувальних ресурсів, медичних процедур та програм реабілітації.

Управління лікувально-реабілітаційним та оздоровчим туризмом вимагає комплексного підходу, що охоплює маркетинг, інновації, стратегічне планування та законодавчі аспекти. Впровадження сучасних технологій та дотримання відповідних норм створюють основу для сталого розвитку галузі. Ключовим завданням є розвиток умінь фахівців туризму у розробці програм у санаторно-курортних закладах за міжнародними стандартами, що ґрунтується на наукових дослідженнях та практичному досвіді.

Україна активно займається покращенням здоров'я своїх громадян та підвищенням якості життя, що є ключовими пріоритетами державної політики в умовах екологічних, соціально-економічних та воєнних викликів. Санаторно-курортна галузь має значний потенціал у лікувально-оздоровчому туризмі, незважаючи на фінансові та управлінські труднощі, і приваблює як внутрішніх, так і іноземних туристів. Для сталого розвитку цієї галузі важливо покращувати інфраструктуру, розробляти цільові програми та отримувати міжнародну акредитацію. Ключові фактори успіху включають доступність інформації, розвиток транспортної інфраструктури, глобалізацію ринку та підвищення життєвого рівня. Україна має великий природний потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, який можна

успішно реалізувати за підтримки держави та створення відповідних кластерів для інтеграції на світовому ринку.

Україна поступово послаблює адміністративний контроль у туристичній галузі та збільшує обсяги договірного регулювання між суб'єктами господарювання та споживачами. Це сприяє активізації конкуренції і саморегулювання, покращує якість і різноманітність туристичних послуг. Головною метою туризму залишається отримання прибутку, що може ставити під загрозу суспільні інтереси без належного державного контролю. Лише саморегулювання може потенційно погрожувати соціальній захищеності громадян у важливих галузях, таких як лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм. Тому важливо забезпечити належний захист прав і свобод громадян через обмежене, але ефективне державне регулювання туристичної галузі, а особливо сегменту реабілітаційного туризму, спрямоване на стабільність економічної діяльності та захист інтересів споживачів.

Україна має значний потенціал у сфері оздоровчого туризму завдяки різноманітним природним ресурсам і наявній інфраструктурі, необхідним для створення та успішного функціонування санаторно-курортних закладів. Однак пандемія, а потім війна серйозно ускладнила ситуацію у туристичній галузі загалом і особливо в оздоровчому туризмі. Аналіз структури закладів лікувально-оздоровчої сфери показує, що санаторії та інші рекреаційні заклади залишаються ключовими у цій галузі, але спостерігається тенденція до зменшення їх кількості через фінансові труднощі, епідеміологічні обмеження та економічну нестабільність. Тож, важливо активно підтримувати інфраструктуру оздоровчого туризму, розробляти нові стратегії приваблення туристів, підвищувати якість послуг у санаторіях і базах відпочинку, а також забезпечувати фінансову стабільність закладів через впровадження нових фінансових механізмів та інвестицій у їх розвиток.

Оздоровчий туризм в Україні стикається з численними проблемами, які гальмують його розвиток. Пандемія та війна в країні спричинили зменшення

числа підприємств і обсягів послуг. На додаток до цього існують проблеми з застарілою матеріально-технічною базою та низьким рівнем сервісу в санаторіях і готелях, а також відсутність інновацій у галузі охорони здоров'я та недостатня анімаційна активність. Система оподаткування є недосконалою, що пригнічує інвестиції в рекреаційну інфраструктуру та оздоровчі комплекси. Високі ціни на енергоносії та продукти харчування призводять до зростання вартості послуг у рекреаційних зонах. Політична та економічна нестабільність також впливає на зменшення кількості іноземних туристів, які вибирають Україну для відпочинку та медичного туризму. Усі ці фактори створюють складні виклики, які вимагають системного підходу для їх вирішення та підтримки розвитку оздоровчого туризму в Україні.

Лікувально-оздоровчий туризм є важливою складовою глобальної туристичної індустрії, яка зазнала значних змін через світові події, такі як пандемія COVID-19 та військові конфлікти. Незважаючи на ці виклики, цей сегмент залишається популярним серед подорожуючих, які шукають відновлення здоров'я, релаксацію та профілактичне лікування. Глобальний лікувально-оздоровчий туризм охоплює різні частини світу, зокрема Європу, де країни, такі як Німеччина, Австрія, Італія, Іспанія та інші, відомі своїми спа-курортами та медичними закладами, приваблюють міжнародних туристів. Особливу роль відіграють Центральна та Східна Європа, які використовують свої природні ресурси та сучасні методи лікування для привертання уваги туристів з усього світу. Наприклад, Центральна та Східна Європа активно розвиваються завдяки природним ресурсам, у той час як країни Західної Європи відомі своїми високотехнологічними медичними закладами та інноваційними підходами до лікування. Загалом, лікувально-оздоровчий туризм відіграє важливу роль у розвитку туристичної сфери, сприяючи економічному зростанню країн і задовольняючи зростаючий попит на здоров'я, відпочинок та благополуччя.

Моніторинг глобального ринку лікувально-оздоровчого туризму показує значний ріст обсягів подорожей у цій галузі протягом останніх років.

Цей тренд свідчить про збільшення інтересу до оздоровчого відпочинку, особливо у сегментах спа і велнес-центрів. Лікувально-оздоровчий туризм складає значну частину світового ринку відпочинку, і його зростання перевищує темпи інших секторів туристичної індустрії. Професіоналізацію галузі підтримує створення галузевих асоціацій, які встановлюють стандарти якості та сертифікації для спа і велнес-центрів. На міжнародному ринку спостерігається конкуренція між різними регіонами, такими як Європа та Азія, які забезпечують більшість інвестицій у спа-лікувальну галузь світу. Інвестиції у розвиток велнесу та здорового способу життя є ключовими для багатьох учасників ринку і відображаються у зростанні попиту та прибутковості цієї галузі.

Аналіз міжнародного досвіду з метою підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів у сфері лікувально-оздоровчого туризму показав, що Україна має значний потенціал для розвитку цього напрямку, але стикається із значними викликами. Досвід країн Центральної Європи, таких як Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина, підтверджує, що успішне функціонування санаторно-курортних комплексів вимагає наявності сприятливих природних умов, ефективної правової бази, систематичного контролю якості послуг та управління, орієнтованого на досягнення високих стандартів обслуговування. Застосування цього досвіду дозволить Україні ефективніше управляти санаторно-курортним сектором, розширювати медичний туризм і залучати іноземних гостей. Проте для досягнення успіху необхідно систематично удосконалювати правову базу, впроваджувати сучасні стандарти управління, підвищувати якість медичних послуг та залучати інвестиції в інфраструктуру. Отже, імплементація найкращого міжнародного досвіду є стратегічною необхідністю для збільшення конкурентоспроможності українських курортів на світовому ринку лікувально-оздоровчого туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про курорти» від 05.10.2000 № 2026-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення: 31.01.2024)
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2023)
3. 2022 – Рік оздоровчого та медичного туризму. *НТОУ*. URL: https://www.ntoukraine.org/tourismyear2022_ua.html (дата звернення: 31.05.2024)
4. Ведмідь Н. Санаторно-курортний комплекс як системний об'єкт наукового пізнання. *Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного ун-ту. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 36(1.2). С. 43-51.
5. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій. Київ : Атіка, 2014. 624 с.
6. Гнедик Є. С. Суб'єкти лікувального туризму та їх господарсько правова характеристика. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 45-49.
7. Голованова І. А., Лисак В. П., Пашков В. М. Охорона здоров'я в Україні: організація та законодавче забезпечення. Київ : МОРІОН, 2014. 236 с.
8. Гунченко О. О. Географія медичного туризму в країнах Європи. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 30. С. 110-121.
9. Задихайло Д. В., Пашков В. М., Бойчук Р. П. Господарське право : підручник. Харків : Право, 2012. 696 с.
10. Маньшина Н. В. Спа-туризм: исторический опыт и перспективы развития. *7-ая международная выставка эксклюзивного туризма – LUXURY*. URL: <http://www.luxury-moscow.ru/forum/arch/2006/article.php>.

11. Нездойминов С.Г. Современныетенденцииразвитиялечебнооздоровительноготуризма в Украине. *Туризм : право и экономика*. 2014. № 2. С. 20-24.
12. Оздоровчий туризм : навч. посібник для студентів денної форми навчання. Є.Є. Павленко, Г.С. Ільницька, В.О. Павленко. Х. : НФаУ. 2021. 114 с.
13. Пашков В. М. Особливості правового регулювання обігу лікарських засобів : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 207 с.
14. Пашков В. М. Публічні інтереси в галузі обігу лікарських засобів. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 7. С. 60-63.
15. Пашков В.М. Проблеми правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я (господарсько-правовий контекст). Київ : МОРІОН, 2009. 448 с.
16. Рутинський М. Класифікація та типологія курортів. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія географічна. 2007. Вип. 34. С. 236–246.
17. Рутинський М.Й. Основні риси розбудови та територіальної організації мережі SPA-курортів західного регіону України. *Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 15 квітня 2011 р.). Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. С. 115-118.
18. Саниахметов Н. О. Господарське право України : навч. посіб. Харків : «Одіссей», 2015. 608 с.
19. Moody M. Medicaltourism: employerscansavesignificanthealthcaredollarsbyhavingemployeeesseekoverseasoptions. *RoughNotes*, 2007. № 150 (11). Pp. 114-116.
20. PashkovV., Golovanova I., Olefir A. Theimpactofthellegalregimeofintellectualpropertyprotectioninthepharmaceuticalmarket. *WiadomościLekarskie*. 2016, Nr 3 (cz. II). Tom LXIX. P. 582-586.
21. TheGlobalSpaEconomy.*GlobalSpaSummit*. URL: <http://www.globalspaandwellnesssummit.org/>(дата звернення: 15.01.2024)

22. Tourism highlights 2011 Edition, UN WTO. URL: <http://mkt.unwto.org/en/content/tourism-highlights>(дата звернення: 02.02.2024)
23. UNSD and UNWTO. International Recommendations for Tourism Statistics. 2019 (IRTS 2019). ST/ESA/STAT/SER.M/83/Rev.1. UN Department of Economic and Social Affairs Statistics Division and UNWTO. Madrid, New York, 2019
24. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit?. *RESEARCH Report: Global Spa Summit 2011*. URL: <http://www.globalspasummit.org>(дата звернення: 15.01.2024)
25. Всесвітня туристична організація: Офіційний сайт. URL: <http://unwto.org/>(дата звернення: 15.02.2024)
26. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.03.2024)
27. Колективні засоби розміщення в Україні. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2024)
28. Союз лікувальних курортів Чеської Республіки. URL: <http://www.lecebne-lazne.cz> (дата звернення: 15.01.2024)
29. TUI AG (Touristik Union International). URL: <http://www.tui-group.com/en>(дата звернення: 12.05.2024)